

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ЗБІРНИК
наукових статей
студентів та викладачів
кафедри теорії та практики
перекладу

Одеса 2022

*Друкується за рішенням Вченої ради
факультету РГФ
Протокол № 4 від 22 листопада 2022 р.*

Відповідальний редактор:

к.ф.н., доцент ЯРОВЕНКО Л.С.

Редакційна колегія:

д.ф.н., професор МАТУЗКОВА О.П.
к.ф.н., доцент БОЛДИРЕВА А.Є.
к.ф.н., доцент ГРИНЬКО О.С.
к.ф.н., доцент ЄРЬОМЕНКО С.В.
к.ф.н., доцент КИРИЛОВА М.Д.

ПЕРЕДМОВА

Даний збірник наукових статей студентів та викладачів кафедри теорії та практики перекладу присвячено загальним та окремим аспектам теорії і практики перекладу. Він містить систематичний виклад сучасних поглядів на основні проблеми перекладу та науки про переклад. На багатому фактичному матеріалі розкриваються закономірності процесу перекладу, способи вирішення конкретних перекладацьких завдань; висвітлюються семантичні, стилістичні проблеми перекладу; розглядаються умови забезпечення його представленості.

Мета збірника ввести студента в складний і все ще недостатньо досліджений світ теорії та практики перекладу. Автори будуть вважати своє завдання виконаним, якщо цей збірник допоможе нинішнім студентам, слухачам курсів з теорії та практики перекладу побачити і глибше зрозуміти коло питань, пов'язаних з проблемами перекладу як особливого виду людської діяльності.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ІНФІНІТИВА І ІНФІНІТИВНИХ ЗВОРОТІВ У ПЕРЕКЛАДІ

Найбільшу проблему з огляду граматики завжди становлять ті граматичні категорії, що не мають точних відповідників у мові перекладу. Кажучи про переклад іменників, проблему складає передача англійських артиклів українською або категорії роду й відміни англійською. Але, мабуть, частіше за все каменем спотикання для перекладача, особливо початківця, слугують дієслова і їх неособові форми – інфінітив (the infinitive), дієприкметник (the participle) і герундій (the gerund); причому останній аналогів в українській мові взагалі не має.

Поєднуючи в собі певні властивості іменника і дієслова, як англійський інфінітив, так і українська неозначена форма дієслова не мають єдиного способу перекладу, тому їх переклад може складати певні труднощі. Отже, дана робота присвячена перекладу інфінітива та інфінітивних конструкцій, а точніше – виведенню ступеня залежності їх перекладу від функції інфінітива у реченні та його контекстуального оточення, а також інфінітивних зворотів від типу конструкції на матеріалі перекладів художнього тексту.

Методом довільної вибірки було відібрано 500 випадків використання інфінітива і 120 випадків використання інфінітивних зворотів на матеріалі роману С. Е. Кінга "The Institute" і його перекладів українською мовою А. Рогози і В. Куча («Інститут») та російською мовою С. Романової і С. Доброхотової-Майкової («Інститут»).

Переклад англійського інфінітива українською мовою представляє певні труднощі уже через те, що українську неозначену форму дієслова не можна вважати прямим відповідником.

Як відомо, сучасний англійський інфінітив має чотири форми активного стану: Indefinite Infinitive Active, Continuous Infinitive Active, Perfect Infinitive Active і Perfect Continuous Infinitive Active. За М. О. Беляєвою, тільки Indefinite Infinitive Active є простою формою, решта є складними і утворюються за допомогою допоміжних дієслів to be або to have і дієприкметника. Так, Continuous Infinitive Active утворюється за допомогою допоміжного дієслова to be і Participle I. Perfect Infinitive Active утворюється за допомогою допоміжного дієслова to have і Participle II. Perfect Continuous Infinitive Active утворюється за допомогою допоміжного дієслова to be у формі Perfect Infinitive (to have been) і Participle I [1]. Слід зазначити, що українська неозначена форма дієслова не може виступати повноправним аналогом останніх трьох форм англійського інфінітива.

У той час, як англійський інфінітив використовується в чотирьох формах активного стану і двох формах пасивного стану, перекладач має в розпорядженні лише дві українські форми інфінітива – активну і пасивну. Із указаного виходить, що при перекладі таких форм інфінітива, як Continuous

Infinitive Active, Perfect Infinitive Active і Perfect Continuous Infinitive Active, а також Perfect Infinitive Passive українською мовою перекладач вимушений звертатися до використання різноманітних трансформацій.

Так, перекладач вдається до певних доповнень для передачі тривалості або передування дії, вираженої в оригіналі за допомогою форм Continuous Infinitive Active і Perfect Infinitive Active відповідно.

Ще одну можливу проблему при перекладі може становити значно ширше використання англійського інфінітива у функції означення порівняно з українською мовою, що призводить до необхідності використання прийому декомпресії, тобто збільшення обсягу речення цільової мови у порівнянні з обсягом речення мовою оригіналу [3, 294].

Ціла низка труднощів також може виникнути із перекладом інфінітива після модальних дієслів. Як відомо, залежно від форми інфінітива – простої або складної – модальне дієслово може мати первинне або вторинне значення. Наприклад, сполучення модального дієслова *to be to* у минулому часі і Perfect Infinitive виражають невиконаний намір; використання Perfect Infinitive після модального дієслова *can* виражає подив або сумнів з приводу того, чи сталася названа дія.

Також використання Perfect Infinitive після таких дієслів, як *to intend, to hope, to expect, to mean* означає дію, яка всупереч наміру, сподівання, очікування не відбулася [4]. Перекладач має бути вдвічі уважним під час перекладу інфінітива у формі Perfect Continuous Infinitive, оскільки такий інфінітив може виражати як дію, яка ще відбувається у момент виконання дії, що виражена дієсловом в особовій формі, так і дію, яка вже закінчилася до цього моменту [там само].

Таким чином, хоча серед способів передачі інфінітива українською мовою і зазначене використання граматичного аналога, українську неозначену форму дієслова неможна вважати повним відповідником, оскільки вона не є аналогом за обсягом, змістом, формам і функціям, адже інфінітив в англійському реченні використовується значно частіше.

Тому крім використання інфінітива як аналога, можливі й інші способи перекладу, до яких перекладач звертається не рідше. Серед них є переклад за допомогою особової форми дієслова, причому час, який виражає це дієслово, може залежати і від контексту; переклад за допомогою складнопідрядного речення; різноманітні граматичні перетворення, такі, як додавання, нульовий переклад і заміна частини мови, під час якої зазвичай інфінітив замінюється на віддієслівний іменник.

У сучасній англійській мові також існують три конструкції, або звороти, з інфінітивом: 1) об'єктний інфінітивний зворот (*the Objective-with-the-Infinitive Construction*); 2) суб'єктний інфінітивний зворот (*the Subjective-with-the-Infinitive Construction*); 3) інфінітив з прийменником *for* (*the for-to-Infinitive Construction*) [2, 22]. Українська мова аналогічних зворотів не має.

Окрім вищезазначених зворотів, С. С. Ізраїлевич і К. Н. Качалова, на класифікації яких базується дана робота, виокремлюють також самостійний інфінітивний зворот (*Absolute Infinitive Construction*). Даний зворот

складається з іменника, що позначає особу або предмет, який виконує дію, виражену інфінітивом, або який піддається цієї дії. Самостійний інфінітивний зворот розташовується в кінці речення і виділяється комою. Дана конструкція частіше зустрічається в юридичних текстах [4] і не є притаманною для художнього тексту.

Англійський інфінітив, походячи від віддієслівного іменника, зберігає властивості цієї частини мови, виконуючи у реченні, як і неозначена форма дієслова в українській мові, синтаксичні функції іменника. Так, від іменника в інфінітива залишилися наступні ознаки: він може слугувати в реченні

- 1) підметом;
- 2) іменною частиною складеного іменного присудка;
- 3) додатком [4, 229].

Дієслівні властивості англійського інфінітива, як дієслівні властивості неозначеної форми, виражаються в наступному:

- 1) інфінітив може мати прямий додаток;
- 2) інфінітив може визначатися додатком;
- 3) інфінітив має форми стану, а також форми часу – чого не має українська неозначена форма дієслова [там само].

Спочатку слід зазначити, які саме функції виконує інфінітив у тексті оригіналу в кількісному співвідношенні. Для наочності пропонується таблиця 1:

Таблиця 1

Розподіл вживання інфінітива залежно від синтаксичної функції

Виконувана синтаксична функція	Кількість	%
Частина складеного дієслівного присудка	365	73
Обставина мети	57	11,4
Означення	32	6,4
Підмет	18	3,6
Обставина наслідку	17	3,4
Іменна частина складеного іменного присудка	6	1,2
Додаток	5	1
Всього	500	100%

Із наведеної таблиці виходить, що найчисленнішими є випадки використання інфінітива у функції **частини складеного дієслівного присудка (73%)**. При перекладі українською мовою майже кожний другий інфінітив (48,3%) було передано за допомогою неозначеної форми дієслова у якості функціонального аналога, у той час як у перекладі російською мовою цей показник помітно нижче (37,4%), однак переклад саме таким способом є домінуючим в обох мовах. Серед інших способів перекладу інфінітива у даній функції були використані дієслово в особовій формі, опущення інфінітива, заміна типу речення або частини мови. Різна частотність способів перекладу обумовлена тим, що перекладачі по-різному передають значення інфінітива вихідної мови. Наприклад:

It was all Eileen could think of to say. (33, 44)

Бо більше нічого на думку не спадало. (34, 45)

Ничего лучше Айлин не придумала. (35, 39)

При перекладі даного речення українські перекладачі вдалися до граматичної трансформації – заміни частини мови, у той час як російською мовою інфінітив було передано за допомогою особової форми дієслова, причому в реченнях обох цільових мов використано антонімічний переклад.

Як свідчать дані, наведені у таблиці 1, наступна за частотністю – функція **обставини мети** (11,4%). У цій функції в українському перекладі майже половина випадків із використанням підрядного речення (45,7%), у той час як у російському перекладі цей спосіб зустрічається вдвічі рідше (21%). Як можна побачити у наступному прикладі, хоча при використанні підрядного речення в українському перекладі речення передано дослівно, такий переклад є більш точним, оскільки він передає значущий елемент семантики оригіналу, який було опущено в російському перекладі:

You are here to serve not only your country, but the entire world. (33, 209)

Ви тут для того, щоб служити не просто своїй країні, а й усьому світу. (34, 207)

Вы служите на благо своей страны и всего мира! (35, 204)

Третьою за частотністю є функція **означення** (6,4%). Хоча інфінітив у даній функції в обох перекладах було передано за допомогою функціонального аналога, зафіксована частотність значно відрізняється. Так, в українському перекладі даний спосіб було використано у 65,6% випадків, а у російському – в 53,3%. У нижчезазначеному прикладі українські перекладачі використали функціональний аналог, тоді як у російському перекладі заміна частини мови обумовлена заміною особи, що виконує вказану дію.

I'm not giving you anything to eat, if that's— (33, 362)

Я тобі не дам нічого їсти, якщо ти... (34, 360)

Если ты еды пришла просить, ступай своей дорогой... (35, 357)

Інші функції інфінітива в тексті оригіналу використовувалися досить рідко. Так, інфінітив у функції **підмета** було використано лише в 3,6% випадків, перекладено його було обома мовами переважно за допомогою граматичного аналога, однак були зафіксовані і поодинокі випадки використання інших способів перекладу:

It was a relief to know it was there. (33, 122)

І від усвідомлення, що воно є, стало легше. (34, 120)

Ему стало немного легче. (35, 117)

У даному випадку українські перекладачі вдалися до заміни частини мови, а у російському перекладі інфінітив опущено.

Інфінітив у функції **обставини наслідку** було зафіксовано у 3,4% випадків. Українською мовою інфінітив у цій функції найчастіше передавався за допомогою підрядного речення (41,2% випадків), у російському перекладі цей показник сягає 17,7%. У наступному прикладі

українські перекладачі застосували декомпресію, у той час як у російському перекладі речення залишається простим за структурою.

He had a St. John Valley accent thick enough to cut pulpwood. (33, 274).

Він говорив з таким грубим акцентом Сент-Джон-Веллі, що ним можна було б рубати деревину. (34, 272)

Его могучим мэским акцентом при желании можно было рубить деревья. (35, 269)

Інфінітив у функції іменної частини складеного іменного присудка було використано у 1,2% випадків. У даній функції переважна більшість випадків використання інфінітива було передана за допомогою неозначеної форми дієслова, однак було зафіксовано і деякі розбіжності у виборі способу перекладу, наприклад:

Our main purpose is to prepare the residents for Back Half. (33, 144)

А нашим основным заданием є підготовка резидентів до переходу в Задню половину. (34, 142)

Наша главная задача – готовить подопечных к переводу на Дальнюю половину. (35, 139)

Таким чином, на відміну від російського перекладу, в українському було використано заміну частини мови на іменник.

Найрідшим за частотністю було зафіксовано інфінітив у функції долатка (1%). Українською мовою він передавався за допомогою підрядного речення (60%) і аналога (40%), а російською – за допомогою аналога і опущення (40% обидва) і підрядного речення (20% випадків). Наприклад:

Tell Luke to stay well back. (33, 224)

Скажи Люку, щоб тримався від них подалі. (34, 222)

Вели Люку держаться от них подальше. (35, 219)

Українські перекладачі використовують підрядне речення для передачі інфінітива, у російському перекладі використано функціональний аналог.

Наостанок пропонується розглянути таблицю способів перекладу англійського інфінітива в усіх функціях українською і російською мовами.

Таблиця 2

Способи перекладу інфінітива українською і російською мовами

Способи перекладу інфінітива	Українською мовою		Російською мовою	
	Кількість	%	Кількість	%
Неозначеною формою дієслова у якості аналога	254	50,8	199	39,8
Особовою формою дієслова	116	23,2	122	24,4
Опущення інфінітива	63	12,6	133	26,6
З використанням підрядного речення	49	9,8	25	5
Заміна частини мови (переважно іменником)	18	3,6	21	4,2

Всього	500	100%	500	100%
--------	-----	------	-----	------

Переходячи до аналізу перекладу інфінітивних конструкцій, перш за все, слід зазначити, що його було проведено на матеріалі художнього тексту, а отже використання самостійного інфінітивного звороту не було зафіксовано.

Інші три інфінітивні конструкції були використані у наступній частотності:

Таблиця 3

Розподіл вживання інфінітивних конструкцій

Інфінітивний комплекс	Кількість	%
Об'єктний інфінітивний комплекс	73	60,8
Суб'єктний інфінітивний комплекс	39	32,6
Комплекс «інфінітив з прийменником <i>for</i> »	8	6,6
Усього	120	100%

Згідно з наведеною таблицею, із найбільшою частотністю в тексті оригіналу було використано **об'єктний інфінітивний зворот** (60,8%). При перекладі даного комплексу здебільшого структура англійського речення залишається незмінною, що означає, що в текстах цільової мови речення зі зворотом є простими. Частотність даного способу перекладу становить 73,9% в українському перекладі і 80,8% – у російському. Розбіг способів перекладу можна побачити у наступних прикладах:

Luke watched her walk away, her head drooping. (33, 52)

Люк дивився, як вона, похнюпившись, іде геть. (34, 50)

Она ушла, повесив голову. (35, 47)

У українському перекладі англійське просте речення передається за допомогою підрядного речення зі сполучником *як*, що приводить до декомпресії речення ВМ у МП. У перекладі російською мовою речення залишається простим, однак перекладачі опускають головні члени речення.

У прикладі нижче мало місце опущення інфінітивного комплексу у російському перекладі, що призводить до неповної передачі семантики оригіналу:

She paused to let that sink in. (33, 209)

Вона помовчала, щоб до всіх дійшла суть. (34, 207)

Она помолчала. (35, 204)

Другим за частотністю використання є **суб'єктний інфінітивний зворот** (32,6%). При перекладі даного комплексу частіше структура англійського речення не змінювалася, однак використання простого речення зі вставним словом або словосполученням в українському перекладі зафіксовано значно частіше за російський переклад. Певну трудність при проведенні аналізу представляє той факт, що самі речення вихідної мови комплексні:

There was also an ice machine, like in a motel hallway, and it didn't appear to take tokens. (33, 96)

Ще там стояв автомат із льодом, як у готельних коридорах, і працював він начебто без жетонів. (34, 94)

Стены там тоже были увешаны мотивационными постерами, и, как в гостинице, там тоже стояли машины для льда. Причем жетонов они вроде не требовали. (35, 91)

У даному випадку складносурядне англійське речення передано російською мовою за допомогою двох окремих речень. У українському перекладі членування не застосовано, однак самий комплекс також передається за допомогою означено-особового речення зі вставним словом.

Найрідшим за частотністю використання було зафіксовано **комплекс «інфінітив з прийменником for»** (6,6%). При перекладі даного звороту найбільшу частотність має декомпресія речення вихідної мови у складнопідрядне. Така трансформація застосовувалась у половині випадків при перекладі російською мовою і в 75% випадків – українською. Більш широке використання простого речення зумовлено рішеннями, які приймали перекладачі з огляду на оточення інфінітивного комплексу:

Praying for one of them to say of course not. (33, 74)

Сподівався, що зараз хтось скаже: «Звісно, що ні». (34, 72)

Вот бы сказали хором: Ты чего?! (35, 69)

У перекладі українською мовою цей комплекс було передано підрядним реченням зі сполучником *що*. У російському перекладі декомпресія не застосовується, і зворот передається неозначено-особовим реченням.

У результаті дослідження була виявлена певна залежність способу перекладу інфінітива від його синтаксичної функції, що підтверджується в роботах багатьох учених. Кількість випадків використання англійського інфінітива зазначеної у роботі дозволяє робити деякі статистичні висновки. Однак розбіг у способах перекладу інфінітива і його конструкцій двома мовами пояснюється тим, що на процес перекладу також впливає низка інших факторів, серед яких є і особистість перекладача.

Так, із 500 прикладів використання інфінітива із проведеної випадкової вибірки переважно більшість (73%) складають випадки вживання інфінітива у функції частини складеного дієслівного присудка. Також серед функцій інфінітива були зафіксовані наступні: обставина мети, означення, підмет, обставина наслідку, іменна частина складеного іменного присудка і додаток.

Серед способів перекладу частіше за все вжито функціональний аналог, однак в українському перекладі даний спосіб зустрічається значно частіше. Інші способи перекладу розташовано у наступній послідовності: дієслово в особовій формі, нульовий переклад, підрядне речення, заміна частини мови.

Найчастотнішим інфінітивним комплексом у романі є об'єктний інфінітивний зворот. Як при його перекладі, так і при перекладі інших інфінітивних конструкцій, найчастіше структура речення не змінюється, однак випадки збігу способів перекладу одного речення із комплексом залишаються досить рідкими.

Зіставний аналіз двох перекладів надав можливість простежити значущість, крім об'єктивних чинників, також і суб'єктивних факторів у процесі перекладу. Випадки повного збігу за способами передачі інфінітива у двох перекладах одночасно мають досить низький відсоток, що є яскравою ілюстрацією значного впливу особистості перекладача на відтворення не тільки інфінітива, але і усіх складових тексту оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляева М.А. Грамматика английского языка. – М.: Высшая школа, 1977. 333 с. – Режим доступу:
2. https://classes.ru/grammar/15.Grammatika_angliyskogo_yazyka/infinitive.html
3. Голикова Ж.А. Перевод с английского на русский. – Минск: Новое знание, 2008. 287 с.
4. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську. Навчальний посібник-довідник для студентів вищих навчальних закладів освіти. – Вінниця: Нова книга, 2003. 608 с.
5. Качалова К.Н., Израилевич Е.Е. Практическая грамматика английского языка. – К.: Методика, 2003. 363 с. – Режим доступу: https://learnrussianukrainian.files.wordpress.com/2017/12/kachalova_izrallievich_grammar_reference.pdf

ОСОБЛИВОСТІ ВІТАНЬ І ПРОЩАНЬ В ОРИГІНАЛІ ТА ПЕРЕКЛАДІ

Для ефективної й успішної міжкультурної взаємодії знання мови недостатні, адже люди не тільки говорять на різних мовах, але й використовують їх також по-різному. Мова – це лише перша умова, необхідна для спілкування. Друга, не менш важлива умова, полягає у розумінні й вивченні культури народу, яка віддзеркалюється у свідомості людей, формує їх світогляд, визначає та регулює специфіку поведінки. Тому знання певних аспектів культури допомагають краще пізнати співрозмовника, правильно пояснювати його поведінку, вміти вдало вести розмову згідно зі стилем комунікації адресата та уникати помилок, порушуючих культурні норми.

Різниця між українським та англомовним світом людських відносин виражається як на вербальному, так і на невербальному рівнях комунікації. Однією із таких яскравих відмінностей є вітання та прощання як форми вираження взаємовідносин між членами певного соціуму. Вітання наділені національно-специфічними особливостями та грають важливу роль при встановленні контактів і співпраці людей. Прощання, фінальний комунікативний акт, накопичують у собі всі враження від зустрічі чи розмови та в багатьох випадках є зв'язуючою ланкою подальшого налагодження контактів.

На матеріалі романів Гелен Філдінг “Щоденник Бріджит Джонс” та “На межі здорового глузду”, перекладених українською мовою Лідією Луцан і Оксаною Мельник, відповідно, методом суцільної вибірки було знайдено та розглянуто 138 вітань і 78 прощань. Загальна кількість прикладів становить 216 одиниць.

Як привітання, так і прощання відносять до класу експресивних мовленневих актів. З цієї причини доцільно буде розглянути, в першу чергу, теорію, що стосується самих мовленневих актів.

Мовленневий акт – це окремий акт мови, що включає в себе проголошення певної промови і її сприйняття на слух адресатом, цілеспрямована мовна дія, що здійснюється відповідно до принципів і правил мовної поведінки, прийнятих в окремому суспільстві. Ю. Габермас трактує мовленневий акт як елементарну одиницю мови, послідовність мовних виразів, вимовлену одним мовцем, прийнятну і зрозумілу, щонайменше, одному з безлічі інших носіїв мови.

Вітання є одним з найбільш частотних виразних мовленневих актів нашого повсякденного життя, яке грає важливу роль у спілкуванні й виконує одночасно декілька функцій. По-перше, вітаючись, ми встановлюємо контакт, даємо зрозуміти адресату, що його помітили, створюємо сприятливі умови, визначаємо тональність для подальшої бесіди. Крім цього, за

допомогою вітань ми виражаємо доброзичливість та готовність, у разі потреби, відкрити акт комунікації.

Доцільним буде почати розглядати вітання з дослідження їх видів. Під час цього дослідження ми користувалися класифікаціями А. Гріра та В. Бонсіньорі [5, 11-22; 4, 23-44], а також М. Халлідея, який виділяє вітання з індикатором часу та без нього, спираючись на часову прив'язку [6]:

- власне вітання, які у свою чергу діляться на формальні та неформальні;

- вітання із звертаннями до адресату, що залежать, у більшій ступені, від стосунків між комунікантами, гендерним та соціальними статусами;

- фатичні вітання, або так звані *small talk*;

- фатичні вирази зі стилістично-емоційним забарвленням.

Найбільшу трудність при перекладі вітань з англійської мови на українську становить необхідність зберегти автентичність дейктичних рис та властивостей етикетних кліше в іншомовному дискурсі. Переклад формальних вітань, обмежених часовим простором, таких як *Good morning/ Good afternoon/ Good evening*, здійснюється через використання кліше в українській мові: «Доброго ранку!», «Добрий день!» («Добрідень!»), «Добрий вечір!» («Добривечір!»), «Бажаю вам доброго ранку!», «День вам добрий!». Головним мотивом мовного акту в даному випадку служить побажання позитивного. Лексично він, тим паче, диференційован: більш конкретне українське слово «добрий» замінюється на більш загальне й нейтральне англійське «хороший». Цікаво відзначити ще те, що при використанні усечених форм в англійській мові, перекладається не саме позначення часу доби, а лише перше слово 'good'. [1,16-35] Крім перерахованих вище перекладів формальних вітань, Т. Ларіна та Н. Формановська пропонують наступні варіанти: «Здрастуйте!», «Здрастуй!», «Вітаю!», «Доброго здоров'я!» [2, 165-166; 3, 17-18].

Вітання *Hello* та *Hi* перекладаються по-різному, в залежності від того, кому вони адресовані, але знову ж таки за допомогою кліше: «Привіт!», «Привітики!», «Здоров!», «Салют!», «Хай», «Хелоу», якщо це не офіційна обстановка, та «Вітаю!», «Здрастуй!», «Здрастуйте!», «Доброго здоров'я!», «Доброго здоров'ячка!», «Мое шанування», «Мое вітання», «Дозвольте привітати вас!», «Просимо!», «Ласкаво просимо!». Як бачимо, українці більш емоційні та емпатичні під час вітання свого співрозмовника [1, с. 16-35]. У залежності від того, кому адресовані вітання *Hello* чи *Hi*, Т. Ларіна виділяє й різні способи їх перекладу: наприклад, якщо ми кажемо про близькість стосунків комунікантів, то краще використовувати український еквівалент «Привіт!», або, на думку Н. Формановської, «Здоров!». Для підкреслення офіційного стилю спілкування, або ж різниці в соціальному статусі чи віці, найвдаліше буде використовувати еквівалент «Здрастуйте!» [2, 165-166].

Нора Галь, талановита перекладачка англійської і французької літератури, не погоджується з розповсюдженою думкою щодо збереження

так званої «екзотики» чи «колориту» тексту оригіналу, використовуючи при цьому таку перекладацьку трансформацію, як практична транскрипція, і залишаючи англійське «хелоу» в цільовій мові. Через жорстку критику подібних прийомів Н. Галь закликає до розумного використання засобів рідної мови: «У 20-30-і роки в перекладацькій літературі такою прикметою «місцевого колориту» були всількі *хелоу*, *о'кей*, *олрайт*. Тоді вони були новинкою... Дуже дового перекладачі, навіть найкращі, залишали такі слова недоторканими...».

Англійські формули являються конвенціональними й спустошеними, як-от наприклад, найуживаніша формула *How're you*, яка з питання про стан здоров'я перетворилася на семантично спустошене вітання, яке виступає лише в ролі індикатора, вказуючого на визнання співрозмовника. Використовуючи вітання *How're you*, адресант навіть не робить навмисну паузу для відповіді адресатом [2, 165-166; 3, 16-19].

Англійське вітання *How do you do?*, яке згідно з Т. Ларіною використовується тільки в ситуації знайомства при формальному спілкуванні, найчастіше перекладається формальним відповідником «Здрастуйте!» [2, с. 167]. Для перекладу формули *How're you?* найкраще підійдуть наступні кліше: «Як ся маєте?», «Здоров був!», «Здоров!», «Привіт». Але не слід перекладати дослівно «Як ваші (твої) справи?» або «Як поживаєте (поживаєш)?», адже втрачається основа мета вітання й набувається значення питання, що потребує відповіді від адресата. Т. Ларіна у своїй роботі «Категорії ввічливості та стиль комунікації» каже про відмінність між усиченою формою *How're you?* та *How are you?*, що помітно впливає на вибір українського еквіваленту. Якщо форма повна, тобто *How are you?*, з наголосом на дієслові, то відповідь майже завжди передбачається, і таке питання слід перекладати наступними висловлюваннями: «Як справи?», «Що нового?», «Як життя?», «Як поживаєте?». Семантично спустошене усичене вітання *How're you?* є семантично спустошеним у більшості випадків не перекладається дослівно і лише указує на те, що адресант помітив свого співрозмовника і що останній важливий для нього, але зовсім не зацікавлений у подальшій відповіді. У більшості випадків дане вітання не перекладається дослівно «Як справи?», а замінюється на «Привіт!», чи взагалі опускається [2, 166-167].

Під час нашого дослідження ми користувалися класифікацією, запропонованою Т. В. Ларіною і Н. І. Формановською.

Н. Формановська виділяє загалом 4 види вітань: 1) звернення до офіційної особи, яке супроводжується вітанням; 2) вітання, обмежені темпоральним вживанням; 3) стилістично знижені вітання, властиві невимушеному спілкуванню добре знайомих людей; 4) стилістично підвищені вітання. Також, ґрунтуючись на роботі Т. Ларіної, можна виділити два додаткових види вітань: 1) вітання з використанням елементів фатичної комунікації (чи *small talk*); 2) вітання з використанням лише імені співрозмовника.

Кількісні результати дослідження підсумовані та наглядно представлені в таблиці 1:

Табл. 1
Класифікація вітань у романах Гелен Філдінг “Щоденник Бріджит Джонс” та “На межі здорового глузду”

Види вітань	Кількість	Відсотки
Вітання з використанням елементів фатичної комунікації	47	34,05%
Стилістично знижені вітання, властиві невимушеному спілкуванню добре знайомих людей	37	27%
Вітання з використанням лише імені співрозмовника	24	17,3%
Стилістично підвищенні вітання	21	15,2%
Звернення до офіційної особи, яке супроводжується вітанням	6	4,3%
Вітання, обмежені темпоральним вживанням	3	2,15%
Всього:	138	100%

Систематизація та аналіз вибірки, проведеної в нашій роботі, дозволив виявити найтиповіші види вітань в англійській мові та їх переклад українською. Отже, перше місце в класифікації займають вітання з використанням фатичної комунікації. Таких вітань налічується 47 одиниць, що становить 34,05% від загальної кількості. Наприклад:

“Oh Bridget! Hi! How was the – Бріджит! Привітик! Як було на skiing?”(97)

x

Наступна за частотою група – це стилістично знижені вітання (37; 27%):

“Hey! Bridge! Are you coming out for – Гей, Брідж! Ти йдеш вечеряти без dinner without a skirt?”(275)

спідниці?(335)

“Oh hi!” I trilled hysterically (418). – **О, привітик!** – істерично зацокотала я (501).

Майже в однаковій кількості нами були знайдені вітання з використанням лише імені співрозмовника (24; 17,3%):

“Giles, old boy!”(397) – **Джайлзе, старий!(477)**

та стилістично підвищенні вітання (21; 15,2%):

“Assistant to the Council. Charlie – Помічник консула. Чарлі Палмер- Palmer-Thompson. Jolly good to meet Томпсон. Надзвичайно приємно з

you”(306).

вами познайомитися (273).

Лише 6 разів (4,3%) зустрічаються вітання із п'ятої групи, а саме звернення до офіційної особи, яке супроводжується вітанням:

“Hello. I'm DI Kirby”, he said, without – Вітаю. Я інспектор Кірбі, – промовив він, навіть на нас не дивлячись (432).

Вітання, обмежені темпоральним вживанням, налічують лише 3 одиниці (2,15%):

“Morning, Bridget, this is Colin Доброго ранку, Бріджит, це Колін Фірт”(159).

Аналізуючи переклад найбільш уживаних привітань *Hello, Hi, Hey*, можна зробити висновок, що в більшості випадків, перекладачки користувалися прямими словниковими відповідниками, які не завжди передають автентичність англійського вітання. Тому О. Мельник та Л. Луцан були вимушені вдаватися до певних індивідуальних прийомів та використання як перекладацьких трансформацій, так і різних стилістичних прийомів.

Під час українського та англійського вербального спілкування можна виділити наступну характерну відмінність: зміст самого повідомлення та форма його реалізації. В англійській традиції учасники комунікативного акту роблять акцент саме на формі мовних кліше, використовуючи більш емоційні мовленнєві засоби, даючи яскравішу оцінку адресату та перебільшуючи якомога сильніше значимість співрозмовника. Українці, у свою чергу, стримані у використанні компліментів та звертаються до подібних емоційно-оцінних комунікативних дій тільки у випадках, коли є реальний привід. Такі культурні розбіжності пояснюються різним сприйняттям поняття «ввічливості», що є основою етикетної поведінки та невід'ємною ознакою здорових взаємин між людьми.

В англійській мові репліки, пов'язані з прощанням, більш експресивні та різноманітні, ніж привітання. Однак найуживаніше *Goodbye* є одним з тих унікальних, та в одночас дивних, слів, які не піддаються звичному семантичному аналізу, оскільки їм бракує буквализму. Ще за часів Шекспіра *Goodbye* вимовляли як *God be wy you*, що має буквальне значення «Бог з тобою». Згодом остання репліка скоротилася, і її перше значення зараз відомо лише книжковим хробакам [7]. У сучасному швидкоплинному світі, який перебуває у постійному процесі демократизації та формування політичної коректності, розповсюджена формула прощання *Goodbye* була витіснена більш фамільярними і нейтральними *Bye/Bye-bye*. Через подібні мовні зміни та стирання стильових кордонів достатньо складно виділити єдину класифікацію цих мовленнєвих актів. У нашому дослідженні представлена класифікація прощань, яка базується на роботах Ларіної Т. і Формановської Н. та статті Герберта Г. Кларка і Дж. Вейда Френча:

- власне прощання;
- прощання з оцінкою минулої зустрічі;

- прощання із подякою;
- прощання, які містять в собі вибачення чи причину завершення розмови;
- прощання із передачею уваги третім особам;
- прощання із наміром продовжити спілкування чи запросити на зустріч;
- прощання з побажанням чи турботою про співбесідника.

Систематизація та аналіз вибірки, проведеної в нашій роботі, дозволив виявити найтипівіші види прощань в англійській мові та їх переклад українською. Таким чином, перше місце в класифікації займають прощання зі словами вибачення чи причинами завершення розмови: 25 одиниць, що становить 32% від загальної кількості:

"Must fly. Bye!" (212) *Я полетіла. Бува-ай!* (243)

"Can't stop. I'm in a real rush" (290). *Біжу далі. Я в цейтноті* (335).

Друге і третє місце (з однаковою частотністю) займають власне прощання і прощання із наміром продовжити спілкування чи запросити на зустріч – 15 (19,2%):

"OK, must run. Love you! Byeee!" (44) *Гаразд, мушу бігти. Кохаю тебе. Бува-а-ай!* (56)

Прощання з побажанням чи турботою про співбесідника складають 14% від загальної кількості, тобто 11 одиниць:

"Okey-dokey, whatever, have a fun time" (93). *Чікі-чікі, як хочете, бажая весело провести час* (113).

"Have a safe journey" (160). *Щасливої дороги* (198).

П'ята група, яка налічує 7 одиниць (9%), – це група прощань з оцінкою минулої зустрічі:

"Well, nice to see you, girls, drive safely" (260). *Ну що ж, дівчата, радий був вас бачити. Їдьте обережно* (318).

Менше всього нами було знайдено прощань із подякою і прощань із передачею уваги третім особам: 4 (5,2%) і 1 (1,4%) відповідно.

"You did very well," he said. Well done, Miss Jones" (319). *Ви нам дуже допомогли, – додав він. – Молодець, міс Джонс* (391).

Кількісні результати дослідження підсумовані та наглядно представлені в таблиці 2

Табл. 2

Класифікація прощань у романах Гелен Філдінг "Щоденник Бріджит Джонс" та "На межі здорового глузду"

Види прощань	Кількість	Відсотки
Прощання, які містять в собі вибачення чи причину завершення розмови	25	32%
Власне прощання	15	19,2%
Прощання із наміром продовжити	15	19,2%

спілкування чи запросити на зустріч		
Прощання з побажанням чи турботою про співбесідника	11	14%
Прощання з оцінкою минулої зустрічі	7	9%
Прощання із подякою	4	5,2%
Прощання із передачею уваги третім особам	1	1,4%
	Всього: 78	100%

Порівнюючи переклад англійських прощань українською в романах “Щоденник Бріджит Джонс” та “На межі здорового глузду” та їх словникові відповідники, ми зробили наступний висновок: у більшості випадків Луцан Л. і Мельник О. використовують прямі словникові відповідники й лише у декількох випадках вдаються до лексичних та лексико-граматичних трансформацій. Як наприклад, при перекладі прощальної формули *See you* замість словникового відповідника «Побачимось (у)», «До скорої зустрічі», «До скорого побачення», «Поки що до побачення», Л. Луцан використовує опущення: «Тоді до понеділка».

При перекладі прощання *Bye* Л. Луцан передає англійське *Bye* 6 разів українським «Бувай» і один раз використовує фамільярну форму «Па-а!»). Мельник О. використовує єдиний український відповідник «Бувайте!», який, на наш погляд, звучить достатньо офіційно під час розмови двох співрозмовників.

Охарактеризувавши особливості перекладу вітань і прощань, можна зробити висновок, що найчастіше англійські вітання перекладаються прямими словниковими відповідниками і лише в деяких випадках можуть бути замінені на експресивні, емоційно-забарвлені українські мовленнєві акти, які не є характерними для етикетних кліше в англомовному дискурсі.

У романі Гелен Філдінг “На межі здорового глузду” методом суцільної вибірки було виявлено та досліджено 107 вітань. Базуючись на детальному аналізі класифікацій видатних лінгвістів Ларіної Т. та Формановської Н., найтипівішими для англійського дискурсу в романі є вітання першої групи, яких налічується 38 одиниць, що становить 35% від загальної кількості. Стилістично знижених вітань було знайдено 29 одиниць (27%). Вітань з використанням лише імені співрозмовника та стилістично підвищених вітань налічується в однаковій кількості, по 16 одиниць, що становить 15%. Вітання зі зверненням до офіційної особи зустрічаються лише 5 разів, що складає відповідно 5%. Найменш поширеними виявилися вітання, обмежені темпоральним вживанням, які налічують лише 3 одиниці, тобто 3% від загальної кількості.

Кількість прощань, згідно з методом суцільної вибірки, становить 78 одиниць, що прийнято нам за 100%. На основі досліджень Т. Ларіної та Н. Формановської, наживанішими прощаннями в нашій класифікації є перша група, яка має 25 одиниць і становить 32% від загальної кількості. В романі однаково зустрічаються власне прощання і прощання із наміром продовжити

спілкування чи запросити на зустріч – 15 (29%). Четверта група складає 14% від загальної кількості, тобто 11 одиниць. Група прощань з оцінкою минулої зустрічі менш уживана і містить лише 7 формул, або у відстокову значенні 9%. У найменшій кількості ми виявили прощань із подякою і прощань із передачею уваги третім особам: 4 (5,2%) і 1 (1,4%) відповідно.

При передачі вітань і прощань українською мовою у романах Гелен Філдінг “Щоденник Бріджит Джонс” та “На межі здорового глузду”, перекладачки Луцан Л. і Мельник О. використовувала не тільки словникові відповідники, а й власні індивідуальні прийоми для повної передачі семантики англійських вітальних та прощальних формул.

Таким чином можна зробити висновки, що не існує чітко окресленого способу перекладу вітань і прощань, адже особливості передачі цих елементів мовленнєвого акту цілком обумовлені об’єктивними та суб’єктивними факторами, їх видами й індивідуальністю перекладача. У даному випадку не існує точної системи щодо того, як саме треба перекладати – кожен випадок треба розглядати окремо та дуже уважно, адже передача вітань і прощань – це не тільки переклад з різних мов, але в першу чергу – переклад з однієї культури на іншу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданов С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. – К.: Рідна мова, 1998. – 475 с.
2. Ларина Т. В. Категория вежливости и стиль коммуникации: сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций. — М. : Рукописные памятники Древней Руси, 2009. 512 с.
3. Формановская Н. И., Шевцова С. В. Речевой этикет. Русско-английские соответствия: Справочник. 2-е изд., испр. – М.: Высш. шк., 1992. 80 с. Режим доступа:
4. <https://www.booksite.ru/fulltext/formanov/text.pdf>
5. Bonsignori V., Bruti S., Masi S. Formulae across languages: English greetings, leave-takings and good wishes in dubbed Italian. Audiovisual translation in close-up: Practical and theoretical approaches. – Bern, Switzerland, 2011. С. 23 – 44.
6. Greere, A. Politeness as communicative strategy: Greetings. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Philologia*, 2005. P. 11 – 22.
7. Halliday M. Learning how to mean: Explorations in the development of language. — London, UK: Edward Arnold, 1975. 164 p.
8. Herbert H. Clark, J. Wade French. Telephone Goodbyes. – Cambr., 1937. P. 1 – 19.

КОМПРЕСІЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

О.О. Селіванова у своїй термінологічній енциклопедії визначає компресію як «вияв мовної економії, стягнення складеної номінативної одиниці до одного графічного слова при збереженні семантики вихідної сполуки (заліковка, електричка). Різновидом компресії може бути й аббревіація за умови скорочення слова чи сполуки до звуків і букв, складів, частин слів» [3, 231].

Під компресією В.І. Карабан розуміє «будь-яке скорочення кількості елементів речення або вилучення елементів речення при перекладі» [1, 270]. Причини компресії при перекладі достатньо різноманітні: це можуть бути особливості граматичної будови мови перекладу, стилістичні та прагматичні чинники.

Враховуючи теоретичні викладки та проаналізувавши приклади нашої вибірки, ми виділили наступні випадки застосування перекладачами компресії тексту при перекладі оповідань Ніколаса Спаркса українською мовою. Всього було виділено 125 випадків застосування компресії у процесі перекладу. Отже, перейдемо до розгляду та аналізу практичного матеріалу.

1. До найчастотнішої групи випадків застосування компресії перекладного тексту за результатами кількісного аналізу відноситься опущення при перекладі присвійних займенників, що складає 28 випадків (22.4%) від загальної кількості прикладів. Наприклад:

While my aunt was laddling out my stirabout he said, as if returning to some former remark of his (2).

Поки **тітка** накладала мені каші, він, ніби повертаючись до якоїсь незакінченої думки, мовив... (94).

My uncle explained to old Cotter (2).

Дядько пояснив старому *Коттеру* (94).

У двох вищенаведених прикладах спостерігаємо опущення присвійного займенника перед іменниками, які позначають особу родича героя оповідання. В англійській мові є сталим вживання присвійних займенників перед іменниками на позначення присвійності, що не є частотним в українській мові, тому текст перекладу підлягає компресії за рахунок опущення займенників, що не веде до втрат при перекладі. Наступні приклади:

He began to puff at his pipe, no doubt arranging his opinion in his mind (2).

Він **попыхав люлькою**, збираючи докупи свої думки (94).

Even as he raised his large trembling hand to his nose little clouds of smoke dribbled through his fingers over the front of his coat (4).

Коли він **набирає дрібку табаку** й підносить свою велику тремтячу руку **до носа**, хмарки пилу втікали йому крізь пальці й осідали **на пальці** (95).

Вживання присвійних займенників є обов'язковим в англійській мові і перед іменниками, які позначають частини тіла певної людини, її одяг та речі. В українській мові збереження цих займенників при іменниках звучало б семантично надлишковою, оскільки, як ми вже зазначали, категорія присвійності не є настільки розвиненою і притаманною українським іменникам, тому компресія при перекладі не веде до втрат у тексті.

2. До другої за частотністю групи використання явища компресії при перекладі ми віднесли випадки, коли англійське підрядне речення замінювалося при перекладі на дієприслівниковий зворот (24 приклади – 19.2%). Наприклад:

Every night as I gazed up at the window I said softly to myself the word paralysis (1).

Щовечора, вдивляючись у вікно, я пошепки повторював слово «параліч» (94).

У даному прикладі ми спостерігаємо заміну англійського підрядного речення *as I gazed up*, яке є підрядним обставини образу дії, на дієприслівниковий зворот в українському перекладі *«вдивляючись у вікно»*. Ми спостерігаємо також заміну типу речення зі складнопідрядного речення оригіналу воно перетворюється у просте речення, ускладнене дієприслівниковим зворотом у перекладі. У вищенаведеному прикладі також опущений зворотній займенник *myself*, вживання якого в оригіналі пояснюється граматичними особливостями англійської мови, а в українському перекладі збереження даного займенника не є обґрунтованим, тому перекладач також опускає його. Наступні приклади:

As I walked along in the sun I remembered old Cotter's words and tried to remember what had happened afterwards in the dream (6).

Простуючи вулицею, я згадав слова старого Коттера і спробував пригадати, що ж сталося потім уві сні (96).

When we were making the last arrangements on the eve we were all vaguely excited (17).

Напередодні, домовившись про все, ми були трохи збуджені (69).

У двох вищенаведених прикладах ми спостерігаємо заміну англійського підрядного речення часу на дієприслівниковий зворот в українській мові, тобто знову ж таки в українському перекладі застосована компресія, яка викликана граматичними трансформаціями. У першому з наведених прикладів перша частина складного англійського речення з різними типами зв'язку, яка представлена підрядним часу *As I walked along in the sun* перейшла у дієприслівниковий зворот *«простуючи вулицею»*, внаслідок чого вся схема складного речення в українському перекладі спростилася. У другому ж речення, де відбулася подібна заміна, тип речення також видозмінився: складнопідрядне речення оригіналу у перекладі стало простим реченням.

3. Наступна за частотністю група випадків застосування компресії при перекладі стосується заміни англійських підрядних речень або частин складносурядного речення на прийменниково-іменникові словосполучення в

українському варіанті перекладу (20 випадків – 16%). В.І. Карабан стверджує, що даний вид компресії англійського тексту є досить розповсюдженим при перекладі його українською мовою. Звернемося до прикладів:

My aunt went in and the old woman, seeing that I hesitated to enter, began to beckon to me again repeatedly with her hand (6).

Тітка зайшла, а стара, побачивши мої вагання, кілька разів повторила свій жест, щоб я не барився (96).

У вищенаведеному прикладі підрядне додаткове речення оригіналу *that I hesitated to enter* замінено на словосполучення, що складається із присвійного займенника у поєднанні з іменником «мої вагання». При такому перекладі змінюється структура англійського речення (вона спрощується при перекладі), що є наслідком опущення підмета підрядного речення та заміна присудка, вираженого дієсловом, на іменник у перекладі. Наступний приклад:

Nannie gave the lead and we three knelt down at the foot of the bed (6).

За прикладом Ненні ми з тіткою стали навколішки в ногах ліжка (96).

Даний приклад демонструє заміну частини складного речення *Nannie gave the lead* на прийменниково-іменникове словосполучення «за прикладом Ненні» в перекладі, що перетворює складносурядне речення оригіналу на просте речення у перекладі. Наступний приклад:

They were always falling out now but when they were boys together they used to be the best of friends: but such was life (51).

Тепер вони завжди сперечалися, хоча хлопцями були найкращими друзями: але таке вже життя (74).

Англійське підрядне речення часу *but when they were boys* в українському перекладі зазнає компресії, оскільки воно передається за допомогою лише іменника «хлопцями». Для української мови такий переклад є традиційним, коли іменник або іменникове словосполучення виражають обставину часу або місця і є адекватними еквівалентами відповідному англійському реченню, як наслідок застосування явища компресії. В українському перекладі схема речення спрощується. Звернемося до розгляду наступного прикладу:

We arranged to go along the Wharf Road until we came to the ships, then to cross in the ferryboat and walk out to see the Pigeon House (16).

Ми зібралися піти упродовж пристані аж до пароплавів, потім ми перетнемо річку на поромі і прогуляємося до Піджен Хаус (69).

Приклад, наведений вище, ілюструє застосування компресії при передачі англійського підрядного речення обставини місця *until we came to the ships*, яке передається за допомогою прийменниково-іменникового словосполучення «до пароплавів» в українському перекладі. Як результат англійське речення з різними типами зв'язку перетворюється на складносурядне речення в українському перекладі. Компресія стає наслідком опущення головних членів підрядного речення, а саме підмета і присудка. Також у даному реченні ми спостерігаємо опущення англійського дієслова *to*

see, яке, на наш погляд, було б семантично надлишковим в українському перекладі, оскільки процес прогулянки передбачає споглядання певних об'єктів.

4. До четвертої групи випадків застосування компресії при перекладі з англійської мови на українську в аналізованих нами текстах ми віднесли переклад сполучення дієслова + прислівник¹, значення яких було передано лише за допомогою одного дієслова з вилученням прислівника в українському перекладі (14 випадків – 11.2%). Наведемо та проаналізуємо приклади:

*Then the two next-door girls **handed round** the nuts* (55).

*Потім дві сусідські дівчини **частували** всіх горіхами* (76).

*When she **got outside** the streets were shining with rain and she was glad of her old brown waterproof* (50).

*Коли вона **вийшла**, вулиці блищали від дощу, і вона була задоволена, що одягла свій старенький брунатний дощовик* (74).

В наведених вище прикладах значення словосполучень при перекладі передається лише за допомогою дієслова, тобто ми спостерігаємо, як зазначає О.О. Селіванова [3], стягнення складної одиниці до одного графічного слова, тобто компресію тексту перекладу. Наступні приклади:

*In a few seconds he opened **his eyes and looked about him*** (93).

*За кілька секунд він розплющив **очі й роззирнувся*** (82).

*Then she took off her working skirt and **her house-boots and laid her best skirt out** on the bed and her tiny dress-boots beside the foot of the bed* (50).

*Потім вона зняла свою робочу спідницю **та капці** і **поклала** свою кращу спідницю на ліжко, а свої крихітні вихідні черевички поставила біля підніжжя ліжка* (74).

*My idea is: let a young lad **run about and play with young lads of his own age and not be...*** (3).

*Я ось що думаю: нехай малий **приятелює** і грається зі своїми **однолітками**, а не...* (95).

Різні причини застосування явища компресії перекладного тексту демонструють вищенаведені приклади. Це і різниця у вираженні категорії присвійності у двох мовах – при перекладі українською мовою спостерігаємо опущення присвійних займенників, які вживаються з іменниками назвами частин тіла та одягу людини. Сполучення дієслова з прислівником *looked about, run about, laid out* виражається у перекладі лише за допомогою дієслова «роззирнувся, приятелює, поклала», яке адекватно передає значення вихідного словосполучення. У третьому з наведених прикладів також спостерігаємо стягнення розгорнутого іменникового словосполучення оригіналу *lads of his own age* до одного слова «однолітками», вираженого іменником.

¹ Термінологічне визначення таких сполучень різняться. Так, наприклад, В.І. Карабан називає сполучення типу дієслово + прислівник адвербіальними дієсловами.

5. До п'ятої групи випадків застосування компресії при перекладі з англійської мови на українську ми віднесли передачу неособових форм дієслова, а саме - інфінітива та герундія (13 випадків – 10.4%). Розглянемо приклади:

She seemed to be somewhat disappointed at my refusal and went over quietly to the sofa where she sat down behind her sister (7).

Трохи засмучена моєю відмовою, вона пішла і сіла на канапі поруч із сестрою (97).

Nannie had leaned her head against the sofa-pillow and seemed about to fall asleep (7).

Ненні схилила голову на подушку й наче заснула (97).

У двох вищенаведених прикладах англійська інфінітивна конструкція *Complex Subject*, яка виконує функцію складного підмета, зазнала опущення при перекладі. У першому речення вона передається за допомогою прикметника, який виконує функцію відокремленого означення; у другому реченні вона передається за допомогою дієслова, яке виконує функцію однорідного присудку. Як наслідок застосування компресії при перекладі тип речення також змінився з англійського складного на українське просте речення. Ще один приклад:

Then she put it back again in her pocket and gazed into the empty grate for some time without speaking (8).

Тоді сховала її назад до кишені й деякий час мовчки вдивлялася в порожній камін (98).

Даний приклад демонструє застосування декомпресії при перекладі герундію у функції обставини образу дії, який передається в українському перекладі за допомогою прислівника, який виконує ту ж саму синтаксичну функцію. В даному випадку це не призводить до заміни типу речення, а лише до заміни частини мови. На наш погляд, перекладач у даному прикладі використав комплексну лексико-граматичну трансформацію антонімічного перекладу.

Наступні три групи є менш репрезентативними у кількісному плані, але вони також представлені у нашій вибірці, тому перейдемо до їх розгляду.

6. Компресія англійського тексту спостерігалася у випадках передачі англійських емпатичних речень, часто вжитих з формальним підметом *It* (10 випадків – 8%). Наприклад:

She was sure they would but she could not help thinking what a pity it was Alphy and Joe were not speaking (51).

Вона була певна – так воно і буде, але вона мимоволі думала, що, на жаль, Алфі і Джо не розмовляють один з одним (74).

В цьому прикладі англійське емпатичне речення *what a pity it was* передається за допомогою вставного слова, яке має значення жалкування в українському перекладі. Компресія тексту досягається за рахунок опущення головних членів емпатичного речення; структура англійського речення спрощується у перекладі. Наступний приклад:

IT WAS Joe Dillon who introduced the Wild West to us (11).

Саме Джо Ділон познайомив нас із Диким Заходом (68).

У даному прикладі емпатичне речення оригіналу з формальним підметом *it* також зазнає компресії при перекладі: перекладач опускає підмет і присудок цього речення, в українському реченні прислівник «саме» відтворює значення цього речення, як наслідок англійське складне речення стає простим у перекладі.

7. Опущення займенника *one*, який часто виступає в ролі замісника іменника після прикметників, при перекладі з англійської мови на українську також було зафіксоване у прикладах нашої вибірки (9 випадків – 7.2%). Наведемо приклади:

He supposed the bag was full of good things for the little ones and said it was only right that the youngsters should enjoy themselves while they were young (52).

Він гадав, що її пакунок повний різних солодощів для малюків, і сказав, що все правильно: нехай діти насолоджуються життям, поки це малі (75).

His marriage was a very unhappy one (110).

Його шлюб був дуже невдалим (88).

Опущення даного займенника можна пояснити його семантичною надлишковістю в українському перекладі, оскільки він повторно номінує предмет чи особу, виражену відповідним іменником і представлену у реченні.

8. Англійській мові притаманним є вживання слів широкої семантики, які при перекладі на українську мову досить часто опускаються, як семантично надлишкові. Такі випадки компресії англійського речення були зафіксовані і у нашій вибірці (7 випадків – 5.6%). Наприклад:

He suddenly noticed a rather odd thing (123).

Раптом він помітив щось досить дивне (78).

But there was one thing more, and it bothered him more (111).

Але було ще одне, що турбувало його більше (89).

And that was the most terrifying thing of all (99).

І це було найжахливіше з усього (86).

Як видно з прикладів іменник широкої семантики *thing* вживається у сполученні з прикметником або займенником. Такі сполучення слів стягуються при перекладі українською мовою, оскільки основне семантичне навантаження припадає на відповідний прикметник або займенник, тому опущення іменника *thing* є цілком обґрунтованим.

Узагальнені кількісні дані щодо застосування компресії при перекладі текстів аналізованих оповідань представлені нами у наступній таблиці.

Таблиця 1

Компресія при перекладі з англійської українською

Випадки застосування компресії при перекладі	Кількість	%
1. Опущення присвійних займенників	28	22.4
2. Заміна підрядного речення на дієприслівниковий зворот	24	19.2

3. Заміна підрядного речення на прийменниково-іменникове словосполучення	20	16
4. Стягнення словосполучення «дієслово + прислівник»	14	11.2
5. При перекладі інфінітиву та герундію	13	10.4
6. При перекладі емпатичних речень або речень з формальним підметом <i>it</i>	10	8
7. Опущення займенника <i>one</i>	9	7.2
8. Опущення слова широкої семантики <i>thing</i>	7	5.6
Всього	125	100

Як видно з вищенаведеної таблиці, переважна більшість випадків застосування компресії при перекладі з англійської мови на українську зумовлена граматичними розбіжностями двох мов. Так, розбіжності у вираженні категорії присвійності, які призводять до опущення присвійних займенників, зустрічаються у 28 випадках, що складає 22.4% від загальної кількості прикладів. Можливість засобів української мови (дієприслівникових зворотів, прийменниково-іменникових словосполучень) виконувати у реченні функції обставини часу, місця, образу дії, супутніх обставин зумовлює заміну відповідних англійських підрядних речень українськими зворотами, що у сумі складає 44 випадки (35.2%). Відсутність складних інфінітивних комплексів (суб'єктний інфінітивний зворот) та герундію в українській мові дає можливість перекладачу застосовувати відповідні засоби української мови, які часто ведуть до компресії перекладного тексту. Семантична надлишковість зумовлює опущення деяких елементів англійського речення, наприклад займенника *one* та іменника широкої семантики *thing*, що сумарно складає 16 випадків (12.8%) від загальної вибірки прикладів. Зрозуміло, що всі випадки застосування компресії перекладного тексту супроводжуються граматичними трансформаціями заміни типу речення, типу зв'язку у реченні, частини мови, перестановками, опущеннями тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську. Вінниця: Нова Книга, 2003. 608 с.
2. Карабан В.І. Попередження інтерференції мови оригіналу у перекладі (граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) Вінниця: Нова Книга, 2001. 405 с.
3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
4. Nicholas Sparks. Stories. N.Y.: Good Housekeeping, 1996. 105 p.
5. Ніколас Спаркс. Нотатничок. Переклад Івана Яндолла. *Vesvim*. 2002. № 5-6. С. 99-143.

ПЕРЕКЛАД ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ З ЕЛЕМЕНТАМИ *LAW, CASE, ACT* (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКИХ ЮРИДИЧНИХ СЛОВНИКІВ)

Сьогодні, в епоху глобалізації та зміцнення міжнародних зв'язків між представниками різних науково-технічних галузей, гостро потрібні нові терміни для позначення предметів і понять, що виникли або поглинулися в тій чи іншій країні. Це пояснює той факт, що словниковий запас різних мов збільшується, в основному за рахунок нових термінів. Кожна наука, кожна галузь знання має свої терміни, які відображають властивості об'єктів пізнання.

Юриспруденція також розробила власну юридичну мову та юридичну термінологію. Проблема перекладу юридичної термінології має міждисциплінарний характер і знаходиться на стику лінгвістики та права.

Корпус термінів перебуває в постійному русі, зазнає розвитку і розширює свої межі. До дослідження термінології залучені і лінгвісти (термінознавці, перекладачі, лексикографи) і термінологи — представники відповідних галузей науки і техніки. Якісний юридичний переклад неможливий без базових знань юриспруденції та тонкощів правової системи. Незважаючи на прагнення до гармонізації міжнародно-правової термінології, питання перекладу та тлумачення термінології залишаються актуальними.

Актуальність теми представленого дослідження визначається тим фактом, що юридична термінологія є одним із значущих сегментів галузевих терміносистем, адже правознавча термінологія використовується не тільки в професійному середовищі, а й у багатьох сферах мовної комунікації. З цим пов'язаний великий попит на вивчення мови права для професійних цілей та переклад юридичної документації, що вимагає чіткого розуміння особливостей функціонування та перекладу юридичних термінів з окремими компонентами.

Матеріалом дослідження стали 300 англословних термінів, що містять компоненти *law, act, case*. Залучені терміни були відібрані методом суцільної вибірки з двох Англо-українських юридичних словників, один з яких укладений А.В. Фецуком [6], а інший – В.І. Карабаном [5].

Оскільки елемент *law* є найпоширенішим та найпродуктивнішим в юридичних словниках та текстах, для запобігання його значного превалювання над іншими досліджуваними елементами, було відібрано по 100 термінів для кожного досліджуваного слова. При цьому, ми досліджували лише терміни-словосполучення, тобто терміни, які склалися з двох або більше слів.

Теоретико-методологічною базою дослідження послуговували доробки В.І. Карабана, М. І. Любченко, Бекрешевої Л.О., Л.Л. Нелюбіна, А. М. Паршина та інших дослідників щодо визначення такого складного поняття, як термін, особливостей його структури, власне юридичних термінів

та їхніх особливостей, а також роботи Білозерської Л.П., Шаблій О.А., Р.Ф. Проніної, Я.І. Рецкера, Ф.А. Циткіної та інших, які присвячені класифікаціям способів перекладу термінів та пов'язаними перекладознавчими труднощами.

В Україні вивчення наукової термінології починається формуванням національної літературної мови. З цим пов'язаний інтерес до українського наукового слова, що створює серйозні стимули для створення терміносистем. Згодом низка українських мовознавців присвятила себе дослідженню термінів і термінології, серед них Е.Ф. Скороходько В.В. Акулєнка, І.С. Квітко І.К. Білодіда та інші.

На першому етапі дослідження було вивчено та систематизовано існуючі погляди на визначення поняття «термін». З цією метою було залучено роботи В.І. Карабана, А. М. Паршина, Л.О. Бекрешевої, Л.Л. Нелюбіна та інших дослідників, які працювали над визначенням цього складного поняття.

Для нашої магістерської роботи найдоцільнішим виявилось визначення, запропоноване В.І. Карабаном [2], який визначає термін як мовний знак; цей знак номінує поняття спеціальної професійної галузі науки та техніки.

Крім того, було визначено *критерії*, за якими ту або іншу мовну одиницю можна віднести до терміну [1 та інші], а саме:

- прямий зв'язок з об'єктом (денотатом);
- відсутність конотаційних компонентів в семі (суб'єктивної оцінки);
- відсутність синонімії, зокрема по ядровому компоненту.

Також було систематизовано *властивості* термінів [5 та інші]:

- системність (належність до окремої термінологічної системи);
- незалежність від контексту;
- однозначність;
- чіткість визначення;
- стислість, лаконічність;
- відсутність конотативних значень та стилістичної забарвленості;
- значення компонентів відповідає змісту лексичної одиниці в цілому.

Окремо було розглянуто особливості структури термінів в цілому, та і до юридичних термінів зокрема, та підходи до їхньої категоризації

В роботі ми відмовилися від розподілення термінів з сферою вживання та семантичним принципом, оскільки межі розподілення юридичних термінів на, наприклад, загальноправові, міжгалузеві та галузеві є досить умовними та розмитими. В залежності від власне юридичного документу та рівня професійної або загальної освіченості отримувачів перекладу, терміни можуть переходити з однієї категорії в іншу навіть в межах одного тексту.

В нашому дослідженні ми використовували розподілення термінів за їхньою структурою, виділивши:

- прості терміни (тобто ті, що складаються з одного слова, в тому числі, складені з двох коренів)
- складні (ті, що складаються з 2 або більше слів, незалежно від типу зв'язку між ними).

Під час перекладу термінів, пошук еквівалентних (подібних) термінів рідною мовою (мовою перекладу) слід починати з аналізу термінів в мові оригіналу.

Окрім контексту, важливо визначити жанр юридичного тексту, місце та час складання документу, адже реалії юридичних систем, систем юстиції та правосуддя, посади осіб, що видають документи в державних органах, інститут державного та приватного нотаріату, форма власності підприємств може суттєво відрізнятись від системи, де буде застосовуватися перекладений документ.

Крім того, такий аналіз вказує, які саме лексичні одиниці слід використовувати для окреслення певних понять. Це вимагає від перекладача хорошого розуміння нових та вже існуючих термінів. Передбачає певні фонові знання не тільки двох мов, але й юридичних реалій країн, мови яких використовуються.

Пошук споріднених термінів ускладнюється низкою факторів. З одного боку, системними відмінностями судочинства та права в різних країнах, традиціями складання юридичних документів того. З іншого боку, термінологічною синонімією, традиційною для юридичних текстів подвійною номінацією, наявністю довгих іменникових ланок (препозитивних атрибутивних словосполучень), наявністю скорочень, латинізмів, термінологічною омонімією тощо.

Для нашого дослідження найбільш доцільним видається створення власної робочої класифікації способів перекладу термінів, за основу якої ми візьмемо класифікацію Ф.А. Циткіної [4]. Отже, для систематизації способів перекладу відібраних термінів будемо використовувати наступне:

- транскрипція, транслітерація, практична транскрипція;
- еквівалент; калькування;
- розширення складу терміну;
- звуження складу терміну;
- описовий переклад; комбінований (змішаний) переклад.

Зауважимо, що транскрипція, транслітерація та практична транскрипція виділені в класифікації лише для звернення до них при аналізі комбінованого (змішаного) перекладу, адже випадки перекладу юридичних термінів-словосполучень одним з цих способів надзвичайно рідкі та в нашій виборці не зустрічалися.

Систематизація та статистичні зведення одиниць вибірки дозволили отримати наступні результати щодо способів перекладу відібраних юридичних термінів.

Найбільш поширеними способами перекладу термінів-словосполучень стали **калькування та комбінований переклад** (28% та 23,0% відповідно). Така тенденція була цілком очікуваною, адже дослівний переклад (калькування) є одним з найпоширеніших способів перекладу будь-яких словосполучень в цілому, а коли йдеться про суворе дотримання форми та змісту, калькування стає чи не найпродуктивнішим способом інтеграції нових термінів в мову перекладу. Наведемо ще декілька прикладів:

case of death – випадок смерті;
labour law – трудове законодавство;

Щодо комбінованого перекладу, то значна кількість його випадків пояснюється, насамперед, особливостями перекладних юридичних словників. Окрім власне варіанту/варіантів перекладу, залучені словники пропонували юридичні та країнознавчі коментарі. Коментарі подавалися в дужках та виділялися курсивом. Наприклад:

case reserved – особливі правові питання (що передаються за узгодженням сторін або арбітражем на вирішення суду);

act of loco parentis – дія замість батьків (про державу, стосовно дітей).

Проте зустрічалися поодинокі випадки, коли комбінувалося калькування та транскрипція/практична транскрипція, наприклад:

law competence – правова компетенція;

legal transportation act – дії по легальному транспортуванню.

В ході дослідження ми розмірковували над тим, щоб виділити коментуючий переклад в окрему групу, проте це призвело б до занадто дрібного розподілення вибірки.

Наступною по значущості групою став **переклад за допомогою додавання** – 18,7% (до якого ми відносили розширення терміну лише на один значущий компонент, виражений прикметником, іменником тощо; прийменники та сполучники сюди не відносилися). Наприклад:

case report(s) – збірка судових рішень;

issue of law – заперечення правового характеру;

act of delinquency – дія делінквентної поведінки.

Наступною за частотністю стало **звуження терміну** (14%), яке, нагадаємо, передбачає лише механічне зменшення кількості елементу терміну-словосполучення та не впливає на об'єм його семантики. Наприклад

act of oblivion – помилування;

law enforcement official – судовий виконавець.

Нерідко звуження відбувалося за рахунок того, що елемент law при перекладі входив до складу складного слова з коренем «право...», як-от:

law enforcement agency – правоохоронні органи;

legal deed – правочин.

На **описовий переклад** припадає 12,7% випадків. Серед показових можна навести такі приклади:

case-in-chief – версія, висунута стороною під час допиту викликаних нею свідків;

act malum prohibitum – діяння, лихе лише з огляду на заборону позитивним правом.

На ранніх етапах формування вибірки ми очікували, що цей спосіб перекладу стане одним з найпоширеніших. Проте значна кількість випадків описового перекладу згодом була віднесена до комбінованого. Це можна пояснити тим, що навіть розгорнутого опису іноді недостатньо для того, щоб

розкрити сутність терміну, властивого іншій правочинній системі, тому переклад потребує ще коментаря:

act of bankruptcy – дія, що дає підставу для порушення справи про банкрутство (для визнання банкрутом за судом).

Найменше застосовувалося при перекладі термінів-словосполучень використання еквівалентів (3,6%). При цьому, погляди на те, чи взагалі варто застосовувати поняття еквіваленту до перекладу словосполучень і чи можна чітко розрізнити еквівалент та калькування, досі залишається відкритим.

При систематизації вибірки ми відносили до еквівалентів лише ті випадки де, по-перше, лексичні одиниці в мові перекладу мали форму, відмінну від оригінальної. По-друге, словник пропонував лише єдиний варіант перекладу, без додавання будь-яких коментарів тощо. Наприклад:

law firm – адвокатська контора;

case law – прецедентне право.

Ще одним результатом представленого дослідження стало виявлення конкретних лексем, що використовуються для передачі обраних елементів термінів-словосполучень.

Так, елемент *case* найчастіше передавався українською мовою за допомогою таких слів, як: *справа, випадок прецедент/прецедентний*. В окремих випадках спостерігаємо використання таких відповідників, як *аргумент, обвинувачення, судові рішення, питання, позов*.

judicial case – справа, що підлягає розгляду в суді;

case against smb. – аргумент про ти когось,

matrimonial case – шлюбнорозлучний процес; позов про розлучення;

Найчастотнішими відповідниками компоненту *act* при перекладі юридичних термінів-словосполучень стали лексеми: *акт, закон, дія, рідше – діяння*.

act auditing – акт ревізії (фінансової перевірки), ревізійний акт;

menace act – загрозливі дії

act of security – закон про страхування

Аналіз перекладу елементу *law* показав, що в залежності від ролі, яку відіграє цей елемент в словосполученні, змінюють варіанти його перекладу.

Так, в словосполученнях, де *law* виступає підпорядкованим елементом, він найчастіше перекладався як: *положення, юрисдикція, судовий, правовий, законодавчий, адвокатський*. Наприклад:

law-office – адвокатська контора

law expenses – судові витрати

У позиції головного слова у *law* в багатьох випадках перекладається українськими іменниками: *право* (у значенні «збірка законів, законодавство»), *закон, законодавство*.

sea law – морське право;

welfare laws – законодавство про соціальне забезпечення.

У ході дослідження було з'ясовано, що підхід до перекладу юридичних термінів в цілому з англійської мови українською суттєво не відрізняється від перекладу термінів, що належать до інших сфер людської діяльності (окрім

майже повної відсутності застосування транскрипції, транслітерації та практичної транскрипції).

Головною складністю для перекладача при роботі з юридичними термінами є їхня багатозначність, яка спостерігається не лише при переході лексичної одиниці в інші галузі науки, але й всередині самої юридичної галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білозерська Л.П., Возненко Н.В., Радецька С.В. (2010). *Термінологія та переклад* : навчальний посібник. Вінниця: Нова книга.
2. Карабан В.І. (2002). *Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми*. Вінниця: Нова книга.
3. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. (1994). *Українське термінознавство*. Львів: Старий Лев.
4. Циткина Ф.А. (1988). *Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения)*. Львов: Вища школа.

Ілюстративний матеріал

5. Карабан В.І. (2004) *Англійсько-український юридичний словник: понад 75 тисяч слів та словосполучень юридичної підмови та близько 160 тисяч українських перекладних відповідників*. Вінниця: Нова книга.
6. Фецук А.В. (2008). *Англійсько-український юридичний словник*. К.: Наукова книга.

ПЕРЕКЛАД ОКАЗІОНАЛІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОГО ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ)

Дана робота присвячена дослідженню особливостей okazіоналізмів та способів їх перекладу. Матеріалом дослідження стали романи Джоан Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» та «Гаррі Поттер і Смертельні реліквії» у перекладі В.С.Морозова. Книги серії «Гаррі Поттер» рясніють великою кількістю різних okazіоналізмів і okazіональних поєднань. Багато в чому це пояснюється тим, що Джоан Роулінг створила свій власний всесвіт, населила його своїми героями, неіснуючими предметами, правилами, яким, часом, неможливо було знайти аналога в реальному світі. Саме тому, її часто доводилося вживати okazіоналізми.

Актуальність теми дослідження зумовлена зростаючим інтересом сучасної лінгвістики до поняття авторського неологізму, яке на даний момент є недостатньо вивченим. Водночас, у вже проведених дослідженнях присутні розбіжності й суперечки стосовно визначення самого поняття, так і його особливостей. Крім того, актуальність вивчення функціонування okazіоналізмів визначається необхідністю правильної інтерпретації okazіональних одиниць, які зараз активно використовуються в художніх творах. До того ж, деякі okazіоналізми набувають розповсюдженості й використовуються надалі поза обговоренням художнього твору.

Новизна дослідження полягає в тому, що оскільки на даний момент явище okazіональних новоутворень було досліджено лише частково, ця робота дозволяє належним чином структурувати та систематизувати вже досліджені дані стосовно різних аспектів okazіоналізмів, які стосуються зокрема і їх перекладу.

Прийнято вважати, що термін «okazіональне слово» був вперше використаний в 1957 р в статті Н. І. Фельдман «Okazіональні слова і лексикографія». Згідно Н. І. Фельдман, okazіоналізм - це *«слово, утворене з мовної малопродуктивної або непродуктивної моделі, а також по okazіональній (мовній) моделі і створене на певний випадок або з метою звичайного повідомлення, або з метою художньою»* [11, 63-71].

Терміни «okazіоналізм» та «okazіональне слово» вважаються загальноновизнаними й використовуються багатьма лінгвістами. Сама назва (від латинського *occasio* – випадок) стверджує, що подібні слова створюються відповідно до певного випадку, до конкретної ситуації.

О. Чиркова вважає, що «okazіоналізми – це слова, які існують у мовленні однієї особи або групи осіб і не мають регулярної відтворюваності в сучасній літературній мові; вони не зв'язані системними відношеннями з узуальною лексикою, не мають загальноприйнятого значення...» [12, 91].

Широке розуміння терміна «okazіоналізм» пропонує С. Єрмоленко: «Okazіоналізми, тобто створені для певного контексту або ситуації нові

слова, не потрапляють до словників. Їх іноді називають морфологічними або потенційними словами» [1, 11].

Незалежно від формулювання поняття okazіонального слова, всі лінгвісти відзначають ряд специфічних ознак, що відмежують дане лінгвістичне явище від узуальних слів. Найбільш докладно ці ознаки описані в роботі А. Г. Ликова «Російське okazіональне слово». На думку автора, «okazіональне слово - це мовна експресивна одиниця, що має властивості невідтворюваності, ненормативності, номінативної факультативності й словотворчої продуктивності» [7, 36].

Вчений ділить слова на канонічні (звичайні) й okazіональні (випадкові, які творяться імпровізацією в процесі мовлення) і виділяє дев'ять ознак okazіональних слів: приналежність до мови (невідтворюваність), словотворча продуктивність, ненормативність (мотивована неправильність), свідоме відхилення від норми, функціональна одноразовість, експресивність, номінативна факультативність, синхронно-діахрона диффузність, індивідуальна приналежність.

Спираючись на викладене, можна з певністю сказати, що проблема вивчення новотворів okazіонального характеру не одержала повного й остаточного вирішення, про що свідчать розбіжність у термінології та різні думки щодо великої кількості термінів на позначення однотипних явищ.

Okazіоналізми складно піддаються перекладу, тому що кожен автор-творець нового слова вкладає в нього певний сенс, позитивну або негативну конотацію, стилістичне забарвлення; вони допомагають передати почуття, емоції, переживання і ставлення людини до предмету або явища, для опису якого і створюється okazіональне слово [10, 188–189].

Переклад okazіоналізмів тісно пов'язаний з проблемою збереження стилістичних особливостей і художньої своєрідності тексту оригіналу. Кожне слово, особливо стилістично яскраве, було вжито письменником не випадково, а усвідомлено, з метою створення якогось образу, що запам'ятовується у читача. При інтерпретації okazіоналізму досить складно зрозуміти його значення, адже він несе в собі одночасно словотвірний, фонетичний, семантичний аспекти та емоційне забарвлення. На думку К. В. Поздеевої, при розумінні okazіоналізму необхідно говорити «не стільки про інтерпретацію значення, скільки про інтерпретацію асоціацій» [9, 107].

Рекомендується перекладати okazіоналізми за допомогою існуючих в мові перекладу мовних конструкцій або створювати свій власний новий okazіоналізм. Цей процес дуже творчий і цілком залежить від індивідуального сприйняття перекладача.

Згідно А. О. Іванову okazіоналізми відносяться до безеквівалентної лексики (БЕЛ). У своїй дисертації він писав: «До референційно-безеквівалентної лексики належать: реалії, терміни, фразеологізми, індивідуальні / авторські / неологізми, семантичні лакуни, а також слова широкої семантики і складні слова деяких типів, які не мають структурних аналогів в мові перекладу (МП), які не мають в МП еквівалентів і, для

передачі референційного значення яких, потрібне застосування різних перекладацьких трансформацій або розгорнутого описового перекладу» [2]. Проаналізувавши велику кількість наукових робіт різних лінгвістів, ми можемо зробити висновок, що до основних способів перекладу БЕЛ та okazіоналізмів автори відносять [2; 3; 4; 5; 6; 9]:

1. Транскрипцію
2. Транслітерацію
3. Калькування
4. Наближений переклад
5. Описовий переклад
6. Створення нового okazіоналізму

Два перших способи потрібно використовувати з обережністю при перекладі художніх творів, адже вони можуть спричинити собою втрату важливої інформативності і порушити індивідуальний стиль автора.

Методом суцільної вибірки було відібрано 144 okazіональних одиниць. Проаналізувавши okazіональну лексику в романах, можна зробити висновок, що найбільша кількість okazіональних слів була перекладена способом калькування (62 okazіоналізми, що становить 43,06 %). Також досить багато okazіоналізмів було перекладено за допомогою транскрипції – 46 (31,94 %) та транслітерації – 17 (11,81 %). Не так часто можна зустріти описовий спосіб перекладу – лише 10 okazіоналізмів (6,94 %). Найменш частотними способами є спосіб створення нового okazіоналізму (усього 8 okazіоналізмів - 5,56 %) та спосіб наближеного перекладу (1 okazіоналізм - 0,69 %)

1. **Калькування** - один із найуживаніших засобів передачі безеквівалентної лексики.

Метод калькування можна порівняти з буквальною перекладом: еквівалент слова створюється за допомогою перекладу його складових частин та їх подальшого складання в одне слово.

Приклади цього способу:

Clankers – брязкуни

*«I shall need the **Clankers**,» he told the goblin».*

*« Мені потрібні **брязкуни**, — сказав він молодшому».*

O.W.L. (Ordinary wizarding level) – даний okazіоналізм був перекладений як С.О.В. (Середні Оцінки Взірцевого Учня), щоб зберегти образ, викликаний словом як в мові оригіналу, так і в перекладі.

*«Harry watched again as Snape left the Great Hall after sitting his **O.W.L.** in Defense Against the Dark Arts».*

*«Гаррі побачив, як Снейп вийшов з Великої зали після іспитів на **СОВУ** із захисту від темних мистецтв».*

Blast-Ended Skrewt - вибухозадий спрут

*«... The idea of a teenage Dumbledore was simply odd, like trying to imagine a stupid Hermione or a friendly **Blast-Ended Skrewt**».*

*«Думка про Дамблдора-підлітка здавалася надто чудернацькою-це мовби уявити тупоголову Герміону чи приязного **вибухозадоого спрута**».*

Mudblood – бруднокровець

«...last week Professor Burbage wrote an impassioned defense of *Mudbloods* in the *Daily Prophet*...»

«на тому тижні викладачка Бербидж опублікувала в "Щоденному віщуні" подум'яну статтю на захист бруднокровців...»

2. **Транскрипція та транслітерація.** При використанні методу транскрипції передається звукова форма вихідного слова, а при транслітерації - графічна. Завдяки даним методам зберігається зовнішня форма оказіоналізма, але ускладнюється сприйняття, адже для читача, не носія мови оригіналу, набір звуків або складання слів зовсім незрозуміле.

Зараз перекладачі частіше вдаються до транскрипції, але в силу відмінності фонетичних систем української та англійської мов точна передача звуків не завжди можлива.

Наприклад:

Muggle – слово було перекладено за допомогою транскрипції як *магл* і означає людину, не наділену магічними здібностями.

«...Kingsley had mastered the knack of dressing like a *Muggle*...»

«... Кінгслі навчився добре носити маглівський одяг...»

Squib – оказіоналізм перекладений за допомогою транскрипції як *сквіб*, що позначає людину, яка народилася в родині чарівників, але не має здібностей до чаклунства.

«*Squibs* were usually shipped off to *Muggle* schools and encouraged to integrate into the *Muggle* community».

«**Сквібі** зазвичай віддавали в маглівські школи й заохочували їх інтегруватися в маглівську спільноту».

Locomotor Mortis – перекладено транслітерацією; заляття, що зникає ноги жертви і тим самим заважає їй ходити.

«“Now, don't forget, it's *Locomotor Mortis*,” Hermione muttered as Ron slipped his wand up his sleeve».

«“ Дивись, не забувай: **Локомотор Мортіс!**” — пошепки казала Герміона Ронові»

Варто зазначити, що в більшості випадків даним методом (транслітерацією) були перекладені заклинання та чари, що швидше за все можна пояснити тим, що перед перекладачем стояло завдання зберегти образ таємничості.

Приклади заклинань:

Petrificus Totalus – *Петрифікус тоталус*. Якщо розібрати окказіоналізм за складом, то можна побачити, що він утворений шляхом додавання латинського суффіка -us до англійських основ petrify (перетворювати на камінь) і total (цілий).

«“*Petrificus Totalus!*” screamed Hermione from out of sight, and the Death Eater fell forward like a statue».

« **Петрифікус тоталус!** — закричала звідкілясь Герміона, і смертежер повалився, наче статуя».

Sectumsempra – *Сектумсемпра*. Під час компонентного аналізу слова нами відзначено, що воно було створене шляхом складання двох латинських слів *sectum* (відрізаний) і *semper* (завжди, постійно).

«*Sectumsempra was always a speciality of Snape's*».

«*"Сектумсемпра"* — це Снейпів коник».

Geminio – заклинання, що створює копію предмета

«*I know that, Harry, but if she wakes up and the locket's gone I need to duplicate it—Geminio! There... That should fool her...*»

«– Я знаю, Гаррі, але якщо вона отямиться без медальйона... я спробую зробити його копію... *Джемініо!* Ось... це її обдурить...»

Ще декілька прикладів заклинань перекладених за допомогою транслітерації та транскрипції:

Avada Kedavra (смертельне закляття, запозичене авторкою з Абракадабра) - *Авада Кедavra*.

Alohomora (заклинання, що відмикає замки) – *Алогомора*.

Experto Patronum (заклинання для виклику патронуса) - *Експекто патронум*.

Salvio Hexia (довготривалий захист від чар (накладається на будівлі)) - *Сальвіо Гексія*.

3. Описовий переклад. Суть описового перекладу полягає в передачі значення оказіонального слова за допомогою пояснення у МП. Цьому методу притаманні такі недоліки як зайва багатослівність і відсутність еквівалента в ПМ. У такому випадку може бути застосований підставний переклад, де в якості еквівалента оказіоналізма виступає узуальне слово, близьке за значенням до вихідного слова.

Наприклад:

Deluminator – світлогасник. Слово *deluminator* можна було б перекласти транслітерацією, як «делюмінатор», однак ця перекладацька трансформація частково або взагалі не розкриває закладеного в слово авторського значення. На нашу думку, це послугувало причиною для В. Морозова застосувати описовий переклад і передати назву як «світлогасник».

«*To Ronald Bilius Weasley, I leave my **Deluminator***».

«*Рональду Біліусу Візлі я заповідаю свій **світлогасник***».

Wandless – роззброєний

«***Wandless**, helpless, Pettigrew's pupils dilated in terror*».

«*Зіниці Пемітру, **роззброєного** й безпорадного, розширилися від жаху*».

4. Створення перекладачем **власних оказіональних слів**.

Безумовно, це дуже трудомістка і творча робота, яка говорить про перекладацьку майстерність і про повагу до стилю автора. Мета даного способу - зберегти оказіональність, але при цьому зробити нове слово зрозумілим для читача тексту перекладу.

Особливу експресивність та яскравість виражено в назвах продукції братів Візлі, Фреда та Джорджа:

Weasleys' Wizard Wheezes - "Відьмацькі витівки Візлів"

«chocolates from the Delacours, and an enormous box of the latest Weasleys' Wizard Wheezes merchandise from Fred and George».

«шоколадні цукерки від Делякурів і величезна коробка найновіших виробів фірми "Відьмацькі витівки Візлі" від Фреда з Джорджем».

Ще декілька прикладів незвичних назв солодошів:

Skiving Snackboxes – Спецхарчування для спецсачкування

Pucking Pastilles – батончики блювончики

The mirror of Erised - дзеркало Яцрес

«At last he knew what Dumbledore would have seen when he looked in the mirror of Erised, and why Dumbledore had been so understanding of the fascination it had exercised over Harry».

«Нарешті він збагнув, що саме бачив Дамблдор, коли дивився в дзеркало Яцрес, і чому Дамблдор з таким розумінням ставився до того, чим воно так вабило Гаррі».

5. Аналоговий (наближений) переклад

Caterwauling Charm (своєрідна сигналізація, сповіщає прониливим вереском про появу когось на охоронюваній території) - Котячий концерт

«You set off the Caterwauling Charm?»

«То це через тебе спрацювало закляття "котячий концерт"?»

Аналіз способів перекладу оказіональних слів у романах Дж. К. Роулінг у перекладі В.С.Морозова дозволив виявити, що найбільш продуктивними способами є:

Калькування		43,06%
Транскрипція		31,94%
Транслітерація		11,81%
Описовий переклад		6,94%
Створення нового оказіоналізму		5,56%
Аналоговий (наближений) переклад		0,69%

Отже, при перекладі оказіоналізмів потрібно звертати увагу на їх зовнішню і внутрішню форму, а також зосередитись на емоціях, які викликає оказіональне слово у мові оригіналу. Перекладач мусить передати у перекладі інтенцію автора оригіналу, правильно декодував значення авторського неологізму у контексті. Основна складність для перекладача полягала у тому, щоб донести атмосферу тексту оригіналу, не втрачаючи при цьому його змісту. Було важливо зробити так, щоб текст перекладу мав той же вплив на читача, що і текст оригіналу. На нашу думку перекладачу серії романів про Гаррі Поттера Віктору Морозову це вдалося.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: Стилїстика та культура мови / С.Я. Єрмоленко. – К.: Довіра, 1999. 413 с.

2. Иванов А.О. Безэквивалентная лексика. - СПб.: Типография издательства СПОГУ, 2006. 192 с.
UPD:<https://www.dissercat.com/content/bezekvivalentnoe-i-neperevodimoe-v-perevode-v-svete-sovremennoi-lingvisticheskoi-teorii>
3. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English ↔ Russian : учебное пособие /. - Санкт-Петербург : Перспектива : Союз, 2008. 319 с.
4. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва: Высш. шк., 1990. 253 с.
5. Комиссаров В.Н., Рецкер Я.И., Тархов В.И. Пособие по переводу с английского языка на русский. Ч. 1. М.: «Изд-во лит-ры на иностр. яз.», 1960, ч. 2. – М.: «Высшая школа». 325 с.
6. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. Вінниця: «Нова Книга», 2003. 448 с.
7. Лыков А. Г. Современная русская лексикология (Русское окказиональное слово) / А. Г. Лыков. – М. : Высшая школа, 1976. 118 с.
8. Лопатин В.В. Рождение слова. Неологизмы и окказиональные образования / В.В. Лопатин. – М.: Наука, 1973. 152 с.
9. Поздеева Е. В. Окказиональное слово: восприятие и перевод. На материале произведений русскоязычных и англоязычных писателей: дисс. ... канд. филолог. наук. Пермь, 2002. 203 с.
10. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія [Текст] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
11. Фельдман Н. И. Окказиональные слова и лексикография / Н. И. Фельдман // Вопросы языкознания №4, 1957. С. 63-71
12. Чиркова Е.К. О критериях отграничения окказиональных слов от новых слов литературного языка // Современная русская лексикография / Е.К. Чиркова. – Л., 1975. – С. 91–101.
13. Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і Смертельні реліквії. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2007. 640с.
14. Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і філософський камінь / Перекл. з англ. Морозов В. К., 2005. 223с.
15. Rowling J. K. Harry Potter and the Deathly Hallows. N. Y.: Arthur A. Levine Books, 2007. 784 p.
16. Rowling, J.K. Harry Potter and the Philosopher's Stone. London., 1997. 309p.

ПЕРЕКЛАД ОБРАЗНИХ ПОРІВНЯНЬ У РОМАНІ ГЕЛЕН ФІЛДІНГ «ЩОДЕННИК БРІДЖИТ ДЖОНС» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ТА ВТІЛЕННЯ ПОРІВНЯНЬ В ЕКРАНІЗАЦІЇ РОМАНУ

Мета даної статті - проаналізувати способи перекладу порівняння як стилістичної фігури, з'ясувати, чим відрізняється використання порівнянь у фільмі і книзі та зосередити увагу на можливих причинах відмінностей між їхнім втіленням.

Будь-який текст художнього твору супроводжується художніми образними засобами, що є прикрасою його ваг, його естетичним, етичним та нормативно-мовним визначенням важливості, доцільності та історичної цінності. Саме дослідженню одного з таких художніх образних засобів – порівнянню – присвячена наша робота.

Матеріалом для дослідження слугує роман Г. Філдінг «Bridget Jones's Diary» («Щоденник Бріджит Джонс»), його переклад українською мовою Л. Луцан та втілення порівнянь в екранізації.

Актуальність даної роботи полягає в недостатній кількості україномовних досліджень такого художнього засобу як порівняння у художніх творах та їх кінематографічних адаптаціях.

Теоретико-методологічну основу роботи становлять дослідження з теорії перекладу Я.І. Рецкера, Д.І. Єрмоловича, О.Ю. Дубенко та О.С. Дудик, з літературознавчих досліджень М. Монтомері, дослідження художніх порівнянь в посібниках Х.К.М. Драйсаві, О.Ю. Дубенко, А. Хуссейна.

Двадцять перше століття прагне руйнувати стереотипи та рухається до нескінченного технологічного прогресу. Людство завжди намагалося іновувати свою спадщину, і сьогодні технічний прогрес, здається, впливає на всі сфери нашого життя. Тим не менш, незважаючи на відносно велику різноманітність форм передачі реальності, двома домінуючими способами репрезентації художньої літератури залишаються прозові формати оповіді та візуальні формати кіно [11, 371]. Завдяки симбіозу технологій і креативності, історії, описані на сторінках книг, змогли бути реалізовані вдруге. Коли йдеться про переклад літературних творів на мову мистецтва, суміжного з літературою, виникає поняття «адаптація».

Дженнінгс (2013: 4) стверджує, що є люди, які вважають, що фільм не можна порівняти з книгою, навіть якщо це її адаптована версія, «оскільки він не має такого самого включення (читача), як книги». Є дві основні причини, чому люди віддають перевагу книзі, ніж фільму. По-перше, книга містить більше деталей про саму історію, ніж фільм. Інша причина полягає в тому, що фільм був не таким, яким його уявляли глядачі, коли вони читали книгу [9, 347].

В умовах міжкультурної комунікації, коли між автором і читачем виникає проміжна ланка – перекладач, останній бере на себе відповідальність уявити іноземного автора читачам, включаючи в переклад всі нюанси

культури, особистості, індивідуального мислення і стилю автора. Перекладачеві необхідні конкретні способи перекладу, що дозволяють правильно передавати індивідуальний стиль автора. При цьому перекладач повинен враховувати і стилістичну, і експресивну сторону оригіналу. Але визначити стилістичну приналежність слова – це лише пів справи. Важливо знайти в мові перекладу слово, відповідне не тільки за змістом, але і за стилем. Іноді навіть у випадку коли паралельний словник дає відповідність, що належить до тієї чи іншої стилістичної категорії, що і іншомовне слово, ця відповідність не може бути використана через неадекватність експресивного значення [4, 286].

Щоб розпочати дослідження питання, ми повинні звернутися до теоретичного підґрунтя поняття порівняння. Порівняння як стилістичний прийом є одним з найпоширеніших засобів виразності і образності в художній літературі. За Л. І. Мацько та О. М. Сидоренко розрізняються логічні й образні порівняння. При логічних порівняннях установлюється ступінь схожості чи відмінності між предметами одного класу, беруться до уваги всі властивості. Логічні порівняння використовуються здебільшого в науковому, офіційно-діловому, розмовному стилях. Вони додають до предмета нову інформацію. Образне порівняння відрізняється від логічного тим, що воно вихоплює одну найвиразнішу ознаку, часом несподівану, і робить її основною, ігноруючи всі інші [6, 383].

Західне мовознавство, зокрема стилістика англійської мови, розмежовує самі поняття *comparison* (порівняння), що уособлює логічне порівняння, та *simile* (порівняння) як стилістичний прийом, риторична фігура, дуже близька до метафори [7, 3]. *Simile* – це образне порівняння двох несхожих об'єктів, що належать до двох різних класів, воно вихоплює одну якусь найвиразнішу ознаку, часом несподівану, і робить її основною, ігноруючи всі інші [3, 213]. Об'єктом нашої уваги стали саме образні порівняння (*simile*).

Способи оформлення порівнянь в англійській та українській мовах більшою мірою співпадають. Вони можуть бути виражені на чотирьох рівнях: морфологічному (морфемному), лексичному, синтаксичному та словотворчому. І.В. Арнольд в якості морфологічного засобу формування порівнянь в англійській мові виділяє суфікси *-ish*, *-like*, *-some*, *-y* В українській мові морфологічно образні порівняння утворюється шляхом використання орудного відмінку і суфіксів *-видний*, *-подібний*. На лексичному рівні порівняння в англійській мові можуть виражатися через використання слів-маркерів, таких як *like* і *as*, а так само дієслів *resemble*, *seem to*, *look like*, *feel like*, *remind*, *recollect*, *similar to*, *some kind of* і т.п., в українській мові це слова *нагадувати* (когось, щось), *бути схожим*, *мати форму* (чогось), *бути подібним до* (когось, чогось) *виглядати як* (хтось, щось). На синтаксичному рівні порівняння можуть бути виражені словосполученнями, підрядними порівняльними чи мати структуру речення – за допомогою слів/словосполучень *як, ніби, нібито; все одно, що, точно, як* (в укр.), *as, like, as ... as* (в англ.). Словотворчий спосіб побудови образних

порівняш, полягає у створенні авторських неологізмів, оказіоналізмів, шийчистіше це складнопохідні або складні слова (англ.: *blobbily* (у формі сфери), укр.: арко-дужний (такий, як арка)) [1, 39].

В сучасному мовознавстві виділяють стале (фразеологічне) і авторське порівняння. Порівняння, що часто повторюється, набуває сталості і частіш за все стає фразеологічним. Більшість таких сталих порівнянь складаються зі сполучника *as* чи парного сполучника *as ... as*. Подібні порівняння є стійкими, відтвореними і зафіксованими в словниках, інші ж є мовними утвореннями, одноразовими авторськими порівняннями.

Образне порівняння є важливим компонентом поетичної картини світу і однією з визначальних ознак ідіостилю автора. Дослідження Х. К. М. Драйсаві демонструє, що індивідуальні відмінності компаративних систем окремих авторів виявляються: у виборі предмета порівняння і способах його лексичної репрезентації; у виборі способу порівняння і способах його лексичної репрезентації; в індивідуальному характері співвіднесення когнітивної сфери предмета порівняння з когнітивною сферою образу порівняння в компаративних парадигмах; в асоціативних ознаках, які є підставою порівняння об'єктів [2].

Образність є однією з найважливіших характеристик порівнянь. Образні системи англійської та української мов істотно відрізняються одна від одної. Деякі образи збігаються в обох мовах, більшість же образів є характерними для якої-небудь однієї мови. Найскладніше перекладати порівняння, що містять національно-специфічний образ, який може бути або 1) незнайомий культурі мови перекладу, або 2) інакше інтерпретуватися. Такі міжкультурні ускладнення вимагають особливого розгляду і вироблення спеціальної стратегії щодо подолання труднощів при перекладі.

У нашій роботі використовується класифікація Я.Й. Рецкера, згідно з якою виділяються наступні способи перекладу порівнянь: **переклад метафорою; переклад лексичним аналогом мови перекладу; калькування; описовий переклад, повне опущення** [5].

У способі вираження фільм складається з образів, тоді як проза складається зі слів [10, 193]. Крім того, зображення, які використовуються у фільмах, є більш безпосередніми від змісту, на відміну від слів, що, парадоксально, передають точну картинку. Більшість романів тісно пов'язані з історією оповідача або роздумами головного героя. Сценарій передбачає більше використання розмовних діалогів (єдиним винятком є голос за кадром, який режисери зазвичай використовують дуже скуто). Персонажі романів описуються через описи та внутрішні монологи, тоді як сценаристи зосереджуються на своїх персонажах, використовуючи формат діалогу та дії. Справа в тому, що у фільмі головний герой розкривається через діалог. У книзі він розкривається через подієвий контекст. Це може пояснити той факт, що кількість порівнянь, використаних у фільмі, набагато менша. Завдяки візуальній передачі є можливість видалити всі описи частини думок і саму оповідь.

Методом суцільної вибірки було відібрано сто п'ятнадцять авторських порівнянь з роману «Щоденник Бріджит Джонс», що був написаний Г. Філдінг у 1996 році, а сценарій його екранізації вийшов у 2001 році. Можна зробити висновок, що обидва тексти були відносно сучасними і не мали великого лексичного розриву між собою. Проаналізувавши способи перекладу, до яких вдався перекладач, слід помітити, що найпопулярнішим способом перекладу лишається калькування. Частка цього способу становить 73% (84 порівняння зі 115); далі йде переклад аналогом 12% (14 випадків), наступним за частотністю йде переклад метафорою (8 випадків) 7%, і найменш вживаними способами перекладу виявилися описаний переклад 5% (6 випадків) та опущення – 3% (3 порівняння). Слід зазначити, що книга нараховує 84480 слів за кількістю сторінок, тоді як сценарій фільму охоплює лише 9 575 слів, тобто більш ніж у 8 разів менше. Ця інформація дозволяє нам підтвердити, що більша частина змісту фільму була пропущена або продемонстрована за допомогою візуальних засобів, які компенсували відсутність слів у самому романі. Зокрема, зі 115 порівнянь роману у фільмі було збережено лише 7, інші – було опущено або компенсовано завдяки грі акторів та дії.

На наступних прикладах ми покажемо найчастіші способи перекладу порівнянь і їх передачу у фільмі.

1. Найчастішим способом перекладу порівняння виявилось **калькування**.

*"Nobody wants a girlfriend who wanders round looking like someone from Auschwitz, darling"*² (23).

*"Ніхто не хоче дівчину, що тиняється по життю, виглядаючи як жертва Освенциму"*³ (35).

З цією фразою до головної героїні звернулася її мати, що декілька років підряд намагається видати дочку заміж і вкрай незадоволена її зовнішнім виглядом на різдвяному вечері. Після досить дивного порівняння вона пропонує Бріджит піднятися нагору і пошукати щось серед її суконь. У даному прикладі перекладач використовує калькування для передачі порівняльного звороту «*look like someone from Auschwitz*». На наш погляд, цей вибір способу перекладу даного речення є досить влучним, адже про трагедію концентраційного табору має знати кожен і для української аудиторії вона також є знайомою. Авторка хотіла показати, по-перше, ставлення матері до Бріджит, а по-друге, власне зовнішній вигляд героїні – мабуть, одягалася вона досить сіро і буденно. Тим не менш, порівняння з людьми, які пройшли через страшні катування, на наш погляд, не є політкоректними, але, можливо, це ще одна особливість матері Бріджит Джонс. Засоби утворення порівняння у двох мовах однакові – синтаксичне

² Тут і далі цитую за: Helen Fielding *Bridget Jones's Diary* / Fielding H. – New York: Copyright, 2001. – 320 p.

³ Тут і далі цитую за: 13. Гелен Філдінг *Щоденник Бріджит Джонс* / Філдінг Г. / [Пер. з англ.] – Львів: Видавництво старого Лева, 2017. – 432 с.

оформлення (сполучник *like* в англійському тексті і сполучник *як* в українському).

Залишається дане порівняння і в кінематографічній версії, хоча, у фільмі мати ще більш категорична і звертається до головної героїні з прямим звинуваченням:

"You'll never get a boyfriend... if you look like you've wandered out of Auschwitz". (Ти ніколи не знайдеш хлопця, якщо будеш виглядати, ніби тільки-но вибігла з Освенциму (переклад наш)).

2. Досить поширеним способом перекладу порівнянь є і використання **лексичного аналогу**.

"I'm like the grasshopper who sang all summer" (256).

"Я ніби та бабка, що проспівала все літо" (282).

Та сама мати Бріджит порівнює себе з *'goosehopper'*, тому що вона вважає, що пропустила все своє життя: не влаштувала кар'єру, не налагодила сімейне життя. Як бачимо, перекладач нехтує можливістю перекласти порівняння *«like the grasshopper»* калькуванням (адже *'grasshopper'* – це все ж таки 'коник'). Вона передає порівняння при перекладі за допомогою загального аналогу – бабка. Цікаво, що в офіційних перекладах байці Езопа англійська мова віддала перевагу конику, а українська – бабці. Засоби утворення порівняння у двох мовах однакові – синтаксичне оформлення (сполучник *like* в англійському тексті і сполучник *ніби* в українському).

Екранізована версія роману також зберігає порівняння, але на відміну від своєї книжкових версій, у фільмі мати Бріджит порівнює себе з метеликом:

"I'm like the butterfly who sang all summer".

3. Використання **метафори** при перекладі порівняння обумовлено граматичними та/чи лексичними трансформаціями, які відображають особливості побудови речення в українській мові.

"...looked like a water buffalo" (213).

"...насувалося суцільне лихо" (233).

По книзі героїня знаходиться в душній примірювальній, намагаючись одягти сукню, в яку вона не влізає через жакливу тканину, що застрягає на її шкірі. По-перше, у даному порівнянні змінюється лексичний образ: оригінальний образ водяного буйвола стає досить генералізованим «лихом». Звісно ж замінюється і спосіб його впровадження в речення, і, по-друге, засоби, за допомогою яких передається цей образ. Англійське порівняння, що знову будується за звичайним для англійської мови принципом, тобто об'єкт та суб'єкт порівняння поєднуються між собою за допомогою порівняльного сполучника *like*, на українську мову передається за допомогою метафори *«насувається лихо»*. У даному прикладі перекладач вирішує відійти від лексичного образу через недоцільність залучення контекстуального порівняння головної героїні з водяним велетнем – відсутність коректності забезпечена, до того ж український читач не звик до цього образу.

Що стосується фільму, то сцена в примірювальній взагалі не зберігається, як, звісно, і саме порівняння. Іноді до таких хитрощів вдається і сам перекладач.

4. Перекладач може повністю оминати порівняння, не компенсуючи втрату цього засобу виразності аніяким іншим стилістичним прийомом і вдаючись до опущення.

"... I said through clenched teeth *like a ventriloquist keeping my face fixed, to reduce the appearance of wrinkles*" (287).

"... сказала я крізь майже намертво стиснуті зуби, аби не провокувати появу зморшок на обличчі" (309).

У даному випадку перекладач вдається до опущення порівняння через важкість підібрати адекватний український варіант для американської реалії. Ventriloquist («Черевомовець») – це персонаж-злодій з американських коміксів, що має спільні риси з нашим лялькарем. Натомість перекладач оминає даного героя, не втрачаючи сенсу, що волів передати автор.

5. Напрочуд рідко перекладач вдається до описового перекладу.

"I keep telling you nobody wants to look like a stick insect" (156).

"Кажу ж тобі, ніхто не хоче *виглядати, як нісенітна слизька комашка з тоненькими паличками-ніжками*" (178).

У даному прикладі зображена майстерна навичка автора передавати деталі. За допомогою досить незвичних тропів, і порівняння, вміщене у дане речення, це доводить та змушує перекладача вдатися до описового перекладу. Перекладач використовує у даному випадку описовий спосіб перекладу порівняння, бажаючи якомога більш повноцінно досягти появи образу жалюгідної комахи в голові читача. Тим не менш, у цьому випадку зберігається лексичне наповнення порівняння і спосіб його творення – синтаксичний.

В обох випадках порівняння в екранізації не зберігається. Сценарист вирішує не обтяжувати кіно тропами, тож розраховує на майстерність акторів та передачу емоцій книжних героїв за допомогою їх міміки та гри.

Таким чином, перекладач повинен враховувати і стилістичну, і експресивну сторону оригіналу, що потребує від перекладача професійного хисту, творчого підходу та багатого досвіду. Крім того, наше дослідження дозволяє нам стверджувати, що використання порівнянь і образних засобів у книзі є багатшим і більш розширеним, ніж у її екранізованій версії. Однак це не означає, що у фільмі не вдається передати завершений образ історії, як і не означає, що книга переважана засобами образного мовлення. Ці дві форми медіа мають різне втілення, тому вони обирають різні форми привернення уваги та справляння враження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. Стилистика декодирования. – М.: Просвещение, 2002. – 384 с.

2. Драйсави, Х. К. М.. Сравнение в поэтическом идиостиле (на материале поэзии С. Есенина и В. Маяковского). (Дис. канд. филол. наук). Воронеж: Воронежский государственный университет. – 2018. – 32 с.
3. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. – Вінниця : Нова Книга, 2005. – 224 с.
4. Дудик П. С. Стилiстика української мови: Навчальний посiбник. – М.: Видавничий центр «Академiя», 2005. – 368 с.
5. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческой практики. – Москва: Р. Валент, 2007. – 238 с.
6. Мацько Л.І. Сидоренко О.М. Стилiстика української мови: [пiдручник] / За ред. Л.І.Мацько. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.].
7. Hussain, R. Metaphors and similes in Literature. International Journal of Humanities and Social Science Invention. – 2014. – p. 3.
8. Jennings E. (2013). “The Movie Vs. Book Debate: Which One is Better?”
9. Lee W. (1997). The Collected Works of Witness Lee, volume 1 (English Edition)
10. Montgomery, M., A. Durant, S. Mills, N. Fabb & T. Furniss. (1992). Ways of reading: Advanced reading skills for students of English literature. London: Routledge.
11. Ryan M.L. (1998), Vol. 26, No. 3, Narrative in Nice. pp. 368-387
12. Helen Fielding Bridget Jones’s Diary/ Fielding H.– New York: Copyright, 2001. – 320 p.
13. Гелен Фiлдiнг Щоденник Брiджит Джонс / Фiлдiнг Г. / [Пер. з англ.] – Львiв: Видавництво старого Лева, 2017. – 432 с.

ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ МУЗИКОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Власні імена протиставляються іменам загальним, адже вони не тільки фактично називають об'єкт, класифікуючи його та вказуючи йому місце в групі або системі інших об'єктів, а надають йому індивідуальну специфічну характеристику. Це свідчить про те, що до складу оніму входить не тільки лексичний компонент, а і екстралінгвістичні компоненти, які відповідають з оціночну, естетичну, моральну та афективну складову.

Лінгвістичну частину власного імені складають мотиви іменування, історія імені, його етимологія. Це робить власне ім'я точкою перетину одразу ж кількох наук, завдяки актуалізації його лінгвістичного та прагматичного планів. Інтерес до власних імен спостерігається не тільки в лінгвістиці, а й в історії, географії, соціології, психології та інших науках.

За спостереженнями О.В. Бока, власні назви живо реагують на зміни, що відбуваються в природі та суспільстві, тому оніми можуть слугувати хронологізаторами текстів, а також історичних і археологічних пам'яток. *Оніми* не тільки здатні виконувати свою пряму й первісну функцію – бути назвами об'єктів навколишнього середовища, — але й проймаються вторинним, понятійним змістом, стають у мовленні експресивно-оцінювальними заміниками загальних назв [1, 25].

Вивчення власних назв виділилося в лінгвістиці в окремий розділ – ономастику. О.О. Селіванова визначає ономастику як розділ лінгвістики, який вивчає власні імена (оніми) у різних аспектах: географічному, лексикографічному, лексикологічному, текстовому, логічному, психологічному, семіотичному, когнітивному, соціологічному [6].

Ономастика – це комплексна наука. Серед її основних завдань – окреслення закономірностей зародження, еволюції та функціонування власних назв, мотиви (що спонукало дати це чи інше ім'я об'єктові, їхнє формування у класи, які відрізняються характером і формою. Крім того, ця галузь лінгвістики досліджує трансферизацію онімів з одного класу в інший, соціолінгвістичні аспекти їхнього функціонування (віднесеність до територій та мовної норми), створення нових, часто промовистих власних імен в текстах художньої прози та поезії.

Загальноновизнаним є факт, що власні низви є особливими лексичними одиницями, які інтегровані в культурно-історичний розвиток суспільства, які при цьому виникаються в процесі такого розвитку. В результаті цього впливу, оніми проецируються у тексті як семантичне навантаження, так і характер об'єктів, які вони позначають. Цим вони обумовлюють характер тексту, в середині якого відбувається їхнє вони функціонування. Теоретична ономастика, так само як і лексикологія в цілому, вбачає велику значущість у вирішенні цієї проблеми.

Назви витворів мистецтва, музичні та літературні доробки прийнято відносити до функціональних онімів. В такому підході акцент робиться на предметність змісту, який наповнює назву твору. Крім того, це й ще вказівка на його здатність виконувати номінативну функцію, окреслювати унікальну природу естетичного об'єкту, що вивчається.

Ідеоніму як одиниці ономастики властивий унікальний лінгвокультурний зміст. Дослідними визначаються ідеонім як сукупність різноманітних категорій власного імені: його денотати знаходяться як в розумовій, так і в ідеологічній та художній сферах життя людини. Водночас цей розряд онімів є складним мовним явищем і для з'ясування його сутності необхідно вирішити цілу низку комплексних проблем [5, 3-5].

В статті представлено результати дослідження функціонування та перекладу назв музичних творів або музиконімів, які є однією з підгруп ідеонімів.

Актуальність представленої кваліфікаційної дослідження зумовлена тим, що в українській мові існує проблема з наявним зафіксованим перекладом назв іноземних музичних творів (в тому числі, класичних).

Мета роботи полягає в тому, щоб з'ясувати найчастотніші та найбільш ефективні способи перекладу назв музичних творів з точки зору передачі їхньої семантичної та можливої лінгвокультурної складової. Досягнення мети обумовить **практичну цінність** дослідження: такі способи перекладу можна буде використовувати для подальшого перекладу українською мовою таких онімів (як нових, так і класичних) нашої роботи.

Матеріалом дослідження стали 350 назв музичних творів, відібраних методом суцільної вибірки з онлайн-енциклопедії Вікіпедія. Зауважимо, що до вибірки увійшли не тільки назви, які з самого початку були сформульовані англійською. В частині випадків англійська версія вже є перекладеною версією з німецької, італійської, французької та інших мов, отже маємо справу зі свого роду «естафетним» перекладом. Проте оскільки вона з'являється в словникових статтях, то таку англійську версію назви можна вважати традиційним ономастичним відповідником.

Теоретико-методологічною базою дослідження стали доробки О.О. Селіванової, О.Ю. Карпенко, О. Тараненко, Н. В. Подольскої, Д.І. Голікової, В.С. Віноградова, Я. І. Рецкера, А.Л. Коралової, С.П. Романової, Л.В. Суперанської, С. Влахова та С. Флоріна та інших вчених, роботи яких присвячені визначенню досліджуваного поняття, класифікації власних назв (зокрема, виділенню ідеонімів і низки їхніх підтипів та їхніх специфічних характеристик), класифікації способів передачі власних назв в цілому та назв творів мистецтва зокрема.

На першому етапі були систематизовані теоретичні джерела, які стосуються ономастики в цілому, терміну «власна назва», класифікації власних назв та з'ясуванню місця ідеонімів (онімів на позначення назв творів літератури та мистецтва) в системі онімів.

В нашому дослідженні ми користувалися визначеннями ономастики та терміну власна назва, запропонованими О.О. Селівановою. За її визначенням, ономастика – це розділ лінгвістики, який вивчає власні імена (оніми) у різних аспектах: географічному, лексикографічному, лексикологічному, текстовому, логічному, психологічному, семіотичному, когнітивному, соціологічному [6].

Під власною назвою в нашій роботі розуміємо слово або словосполучення, речення, яке служить для виділення названого ними об'єкту серед інших об'єктів, його індивідуалізації та ідентифікації [6, 67].

Існує декілька підходів до класифікації власних назв. Так, М.М. Торчинський класифікує власні назви з точку зору часу їхнього виникнення та пропонує розділяти власні назви на абсолютні і відносні. До абсолютних він відносить власні назви, рік виникнення пропріатива якої точно відомий, а до відносних – ті, коли за естралінгвальними та інтралінгвальними ознаками можна визначити хоча б століття, коли з'явилася ця назва. При чому наголошується, що слід розрізняти час виникнення власної назви та час першої згадки про неї в писемних творах [7].

Проте більшість дослідників поділяють оніми за їхніми семантичними ознаками (Н.В. Виноградов, А. В. Суперанська, О.Ю. Карпенко та інші), виділяючи такі групи, як антропоніми (імена людей), топоніми (власні географічні назви), міфоніми (назви міфічних персонажів) та багато інших груп.

Вперше термін «ідеонім» на позначення назв творім літератури та мистецтва та його підвид «артіонім» (назва витвору мистецтва) були введені Н. Подольською [5:38].

О.Ю. Карпенко [3], яка займається розробкою ідеонімів у вітчизняній ономастиці, виділяє ще більш дрібні підгрупи:

імажоніми (власні назви образотворчого мистецтва),

сценоніми (власні назви сценічних вистав),

музиконіми (назви музикальних творів)

фільмоніми (власні назви, що називають ігрове та неігрове кіно, теле- та мультфільми)

Саме **музиконіми** є об'єктом представленого дослідження.

Наступним етапом роботи став аналіз підходів до систематизації ідеонімів в цілому та музиконімів зокрема. За основу в нашій роботі було взято класифікацію О.С. Гринько [2], яка виділяє наступні групи цього типу онімів:

1) такі, що містять посилання на людей, в тому числі, антропоніми, посилання на діяльність, титул особи, тощо. При цьому в межах цієї групи не розмежовуються реальні та міфічні персонажи (міфоніми);

2) що містять посилання на тварин та неживі предмети, реальні або казкові;

3) що містять посилання на топонімічні об'єкти (назви місцевостей, річок, країн тощо);

4) що містять посилання на проміжки часу (пори року, епохи, історичні періоди, позначені певною назвою);

б) що містять емоційну складову, як то посилання на почуття, переживання, світосприйняття тощо,

7) комбіновані артіоніми, тобто назви, в яких присутні дві чи більше ознак з тих, що були зазначені вище.

При проведенні вибірки ми зіткнулися з тим, що значна кількість статей Вікіпедії не мала української версії, що унеможливило включення такої статті до нашого матеріалу дослідження. Україномовні сторінки було створено переважно для класичних творів. Для сучасних ж же п'ес, опер та балетів статей майже не було. Це вказує на те, що ономастичні та перекладознавчі розвідки мають транслюватися і на більш практичного рівні, оскільки є важливим заповнювати подібні прогалини в перекладі власних назв в цілому, та ідеонімів зокрема.

Найбільшою групою стали комбіновані музиконіми – 38% від загального об'єму вибірки. Найчастотнішими комбінаціями стали імена композиторів + музичні твори, поєднання ознак антропонімів та топонімів, антропонімів та проміжків часу, тощо. Наприклад:

Tales from the Vienna Woods,

Barber Violin Concert,

Afternoon of a Faun

Другою за чисельністю групою стали музиконіми з антропонімічним компонентом. На них припадає 24,6%, наприклад:

Bachus and Ariadne,

Peer Gynt,

To Elise.

Ще одною доволі великою групою стали власні назви на позначення проміжків часу або подій – вони складають 10,8% нашої вибірки. Наведемо декілька прикладів:

Four Seasons,

Midsummer Night Dream,

Carnaval.

Інші групи – назви музичних творів, топоніми, назви або імена предметів та тварин, а також посилання на емоції налічують менше 10% від загальної вибірки – 8,9%, 7,4%, 5,7%, 4,6% відповідно. Така невелика чисельність компонентів цих груп пояснюється тим, що в назвах музичних творів вони досить часто комбінуються з іншими ознаками і лише зрідка зустрічаються в «чистому вигляді», поза таких комбінацій. Наприклад:

Andantino,

Fantasia Improptu,

The Dying Swan,

The Firebird.

На наступному етапі дослідження було систематизовано наукову літературу, присвячену перекладу власних назв. Проаналізувавши доробки І.В. Корунця, Д.І. Єрмоловича, А. Гудманяна, С.П. Романової та А.Л.

Коралової, найпродуктивнішим з точки зору аналізу музиконімів стало створення власної робочої класифікації, що базується на вже існуючих. Вона складається з наступних компонентів:

- 1) транскрипція, транслітерація або практична транскрипція;
- 2) калькування;
- 3) комбінований переклад, який включає компоненти транскрипції, транслітерації або практичної транскрипції та калькування;
- 4) пряме графічне перенесення.

Найчастотнішим способом перекладу є **комбінований переклад** – на нього припадає 39,4% вибірки. Найчастотнішою комбінацією при цьому стали калькування + транскрипція/транслітерація. Наприклад:

Adams Violin Concert – Скріпичний концерт Адамса

The Creation of Prometheus – Створення Прометея

*Five Brahms Waltzes in the Manner of Isadora Duncan – П'ять вальсів
Брамса у стилі Айседори Дункан*

29,2% від усіх відібраних прикладів було перекладено за допомогою **транскрипції, транслітерації або практичної транскрипції**. Наприклад:

Bolero – Болеро

Carmen – Кармен

Наступним за частотністю способом перекладу музиконімів стало **калькування**. Він використовується в 21,1% випадках.

Broken Wings – Зламани крила

The Girl in White – Дівчина в білому

Найменш частотним способом перекладу (10,3%) став **прямий графічний перенос**. Він частіше всього застосовувався при передачі назв, що містять музичні терміни, які традиційно зберігаються італійською у всіх мовах. Наприклад:

Andantino,

Bella figure,

Coppélia,

Allegro Brillante

Отримані статистичні результати по способах перекладу музиконімів цілком відповідають логіці результатів, отриманих при тематичній класифікації досліджуваних онімів: комбінована група музиконімів також було найбільш репрезентативною при тематичній систематизації. Отже, значне домінування комбінованого перекладу при передачі назв музичних творів є цілком послідовною.

Те саме стосується і кореляції між другими за представленістю групами: другими з поширеністю способом перекладу музиконімів стали транскрипція, транслітерація та практична транскрипція, що цілком відповідає тому, що другою найбільш репрезентованою групою в тематичній класифікації досліджуваних онімів стали антропоніми. Саме вони найчастіше перекладаються у зазначений вище спосіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блох М.Я., Семенова Т.Н. (2001) *Имена личные в парадигматике, синтагматике и прагматике*. М.: Готика.
2. Гринько О.С. (2020) *Артіоніми: особливості структури та перекладу англійською мовою*//Матеріали 20 науково-практичної конференції «Логос», Львів: Наукова філологічна організація «ЛОГОС»
3. Карпенко О.Ю., Васильєва О.М. *Мотиваційний аналіз англійських артіонімів* // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2019. Випуск 71. Ч. I. С. 199–211
4. Остапчук О.А. (1998). *Название литературных произведений как объект номинации (на материале русской, польской и украинской литературы XIX-XX вв.)*, автореф. дис....канд.филол. наук. М.: Московский университет дружбы народов.
5. Подольская Н. В. (1988). *Словарь русской ономастической терминологии*. М: Наука, 192 с.
6. Селіванова О. О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.
7. Торчинський М. М. (2008). *Структура онімного простору української мови: монографія* ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Хмельницький : Авіст.

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ

Одна з найбільших проблем у галузі художнього перекладу – це баланс, щоб залишатися вірним оригінальному твору, створюючи унікальний твір, який викликає самі відповіді, як і оригінальний твір [2]. Виникнення цієї проблеми обумовлене значними розбіжностями англійської, української та російської мов. Ці відмінності є дуже важливими, бо художній переклад має відповідати вимогам мови. Для досягнення цієї мети перекладачі вдаються до різних трансформацій, зокрема до граматичних, вивченню яких ми присвятили наше дослідження.

Причини застосування граматичних трансформацій можуть бути як об'єктивними, так і суб'єктивними. До об'єктивних причин відносять культурні відмінності носіїв двох мов, відмінності граматичних структур мов, тощо. Суб'єктивними причинами називають власний стиль перекладача, його належність до мови оригіналу чи перекладу, тощо.

Матеріалом дослідження є роман американського письменника Стівена Кінга «Керрі» та його переклади українською та російською мовами. Український переклад виконав Віталій Ракуленко, російський переклад – Віктор Вебер. Шляхом суцільної вибірки з 7 по 14 сторінку роману Стівена Кінга «Керрі» було обрано 170 прикладів граматичних трансформацій з українського та 170 прикладів з російського перекладів.

Об'єктом дослідження є граматичні трансформації, його **предметом** – особливості та принципи їх використання під час передачі художнього тексту українською та російською мовами.

Актуальність теми зумовлена недостатньою кількістю матеріалів, присвячених вивченню особливостей граматичних трансформацій при перекладі з англійської мови українською, та замалою їх систематизацією при перекладі на російську, а також стрімким розвитком сучасного англо-українського перекладознавства, яке не володіє достатньою кількістю досліджень з даної тематики.

Універсальної класифікації перекладацьких трансформацій немає, а для існуючих класифікацій характерна або широта, або відносна вузькість підходу. Проаналізувавши класифікації Л. С. Бархударова, В.Н. Комісарова, Р.К. Міньяр-Білоручева, А.М. Фітермана та Т.Р. Левицької, Я.Й. Рецкера та інших перекладознавців можна помітити, що зі спільного у всіх класифікаціях можна виділити граматичні, лексичні трансформації та лексико-граматичні.

У рамках даної роботи ми вирішили зосередитися на граматичних трансформаціях.

За визначенням М. Шемуди, «граматичні трансформації це в першу чергу перебудова речення (зміна його структури) і різного роду заміни – як синтаксичного, так і морфологічного порядку» [6].

О.В. Петрова, у свою чергу, виділяє чотири види граматичних трансформацій, та пояснює причини їх вживання: перестановка, заміна, додавання та опущення [4].

Ю.В. Піввуєва и Е.В. Двойніна виділяють ті ж граматичні трансформації, що і О.В. Петрова (перестановка, заміна, додавання та опущення) [5]. Граматичними категоріями, на їх думку, є трансформація формальної структури висловлювання в відповідно до норм мови перекладу при незмінному наборі сем.

Л. Бархударов, зазначає, що усі типи трансформацій можна звзвити до додавання та опущення, перестановок та замін. Усі ці трансформації зустрічаються на різних рівнях форм, наприклад, заміни частіше зустрічаються на рівні форми слова, членів речень та інші [1].

Беручи за основу рівневий підхід, А. Мамрак виділяє чотири типи граматичних трансформацій: 1) перестановку; 2) заміну; 3) додавання; 4) опущення [3].

За думкою В. Карабана, головною запорукою точного перекладу є правильний аналіз граматичної будови іншомовних речень. Правильне визначення граматичних конструкцій та граматичних труднощів дозволить побудувати у перекладі речення, що максимально відображає оригінал, й у той же час відповідає нормам мови, та вимогам жанру [2].

Для аналізу ми обрали класифікацію, запропоновану В. Карабаном, адже з усіх запропонованих, вона надає змогу найбільш точно проаналізувати граматичні трансформації:

- 1) перестановка;
- 2) заміна;
- 3) додавання;
- 4) вилучення;
- 5) комплексну трансформацію.

Протягом перекладу тексту, В. Карабан виділяв наступні труднощі: 1) зумовлені різницею у структурі, граматичних конструкціях та формах між мовами; 2) зумовлені різницею у обсязі змісту подібних форм та конструкцій; 3) зумовлені різницею у функціональних характеристиках граматичних явищ, які максимально відрізняються від функціональних характеристик відповідних явищ у мові перекладу; 4) зумовлені різницею у частотних характеристиках граматичних явищ та відмінністю мовностилістичних норм між мовами тексту перекладу та тексту оригіналу [2].

Дослідник поділяє причини використання граматичних трансформацій на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивними вважаються такі причини, як: розбіжності граматичних структур, різниці у культурному пласті двох мов та інш. До суб'єктивних же відносять обмеженість у часі при усному перекладі, унікальний стиль перекладача та інш.

Але основними причинами використання граматичних трансформацій, звичайно, вважають потребу забезпечити максимальний рівень відповідності при розбіжностях у структурах мов, та у таких категоріях як: граматична та синтаксична. [2].

При відборі одиниць, що складають базу даного дослідження ми використовували метод суцільного добору, адже таким шляхом можна найдетальніше прослідити використання трансформацій при перекладі.

Обрані нами одиниці відрізняються по своїй довжині та кількості компонентів. Це зумовлено різницею у структурних рівнях, на яких відбуваються граматичні трансформації. Наприклад, граматична трансформація «перестановка», як і «заміна типу речення» потребує більший по довжині приклад для аналізу, щоб її показати через те, що відбувається на різних відрізках речення. Для точності проведеного нами аналізу, однакові одиниці, що повторювалися у тексті нами розглянуті не були, адже шляхи їх передачі у всіх випадках були однаковими. Також при аналізі були виключені всі випадки, що відносяться до лексичних трансформацій, такі як конкретизація, та генералізація, адже при перекладі дуже часто зустрічався випадок, коли займенник був переданий іменником, наприклад: займенник «вона» було замінено на ім'я персонажа, або трансформації, що включали в себе цілісну перебудову, чи смисловий розвиток.

Такі трансформації не входять до окресленого нами кола інтересів. Тому усі такі випадки не розглядалися протягом даної роботи.

Також, задля надання повної характеристики та виокремлення закономірностей, трансформацію заміни було поділено на типи обумовлені потребами дослідження. Для кращого обґрунтування тих чи інших випадків трансформацій було вирішено розділити підгрупу «комплексні трансформації» на категорії 2 трансформації та 3+ трансформації.

Розглянемо сутність кожного виду та проілюструємо прикладами з досліджуваних перекладів роману.

Граматична трансформація, при якій змінюється порядок слів у реченні називається *перестановкою*. Цій вид трансформації обумовлено розбіжностями у семантичних та синтаксичних структурах речення у двох мовах і дуже часто супроводжується іншими трансформаціями. Наприклад:

It was reliably reported by several persons (7,1)

Кілька гідних довіри осіб повідомили (8,1).

Nobody was really surprised when it happened (7,1).

Коли це сталося, ніхто не здивувався (8,1).

Крім перестановки, перекладач також долається до заміни типу словоформ, а саме стану дієслова.

Перестановки нерідко супроводжуються іншою граматичною трансформацією – *заміною*, внаслідок якої змінюються граматичні ознаки словоформ (наприклад, замість форми однини в перекладі вживається форми множини), частин мови (наприклад, інфінітив під час перекладу трансформується в іменник), членів речення (наприклад, додаток перетворюється під час перекладу в підмет) та речень (наприклад, просте речення перетворюється на складне та навпаки). Заміни найчастіше використовуються у випадку частин мови, зокрема прикметника у предикативній функції – на дієслово, прикметника – на іменник, іменника -

на прислівник, що зумовлено різним вживанням слів і різними нормами сполучуваності в англійській та українській мовах, а іноді навіть і відсутністю частини мови з необхідним значенням у мові перекладу.

Carrie White was telekinetic (7, 2).

Керрі Вайт здатна до телекінезу (8, 2).

When Carrie White realized she was bleeding (7,6).

Коли Керрі Вайт усвідомила кровотечу (8, 6).

The girls... were shocked, thrilled, ashamed, or simply glad (7, 1).

Кто то ужаснулся, кого то происшедшее шокировало, кому то стало стыдно, а некоторые просто радовались (8, 1).

Коли кількість членів речення, слів або словоформ у перекладі збільшується, така трансформація називається **додаванням**. Ця трансформація конкретизує слово, або додає агента дії, адже в англійській мові дуже часто присутнє таке явище, як неживий агент дії.

Наприклад:

The girls stopped, realizing that fission and explosion had finally been reached (7, 5).

Дівчата завмерли, зрозумівши, що нарешті надійшла стадія розщеплення ядра й вибуху (8, 5).

Carrie stood among them stolidly (7, 7).

Керрі стояла посреди этой веселой кутерьмы почти неподвижно (9, 7).

Протилежна ж додаванню трансформація, при якій у перекладі стає менше слів називається **вилученням**. Дуже часто вона відбувається на рівні займенників, коли мові перекладу не характерне надмірне їх вживання, яке характерне англійській. Наприклад:

...must be attributed to the conclusion offered by White and Stearns (7, 3).

...пояснюється гіпотезою Вайта і Стернза (8,3).

...but of course their claim was untrue (7,1).

... але то була неправда (8,1).

My stomach... (7, 8).

Живот... (9, 8).

... the flow of blood (7, 8).

...надо остановит кровь (9, 8).

Але випадки, коли при перекладі зустрічається лише одна трансформація не так часто можна зустріти на практиці, тому доцільним є виокремлення **комплексна граматичної трансформації**, як окремого підвиду. Така трансформація включає в себе дві або більше простих граматичних трансформацій, наприклад, коли одночасно здійснюється зміна типу речення та додавання.

It rested against her face with dispirited sogginess (7, 2).

Воно змгло й бездушно прилипло до обличчя (8, 2).

Both of Carrie's legs were smeared and splattered with it (7, 8).

Вона розмазалась і заляпала обидві ноги Керрі (8, 8).

A charm had occurred to her mind and it glowed there like neon (7, 5).

В мозгу ее вспыхивала неоновым светом и не переставая крутилась, как заклинание, одна только мысль (9, 5).

На основі обраної нами класифікації в українському перекладі у 114 одиницях було зроблено лише одну *трансформацію*, у відсотках це становить **67.06%**. 46 одиниць було передано за допомогою *двох трансформацій* – **27.06%**. І найменша кількість одиниць, а саме **10** було передано за допомогою *трьох трансформацій*, що становить **5.88%**.

У російському перекладі ситуація відрізняється. Найчисельніша група *одиниці, передані комбінацією з двох трансформацій*, а саме **71** одиниця, що складає **41,77%**. Далі по чисельності ідуть одиниці, у яких була зроблена лише *одна трансформація* – **63**, і це складає **37,05%**. Найменшою виявилася група, де було зроблено *3 та 4 трансформації* – **36**, або **21,18%**.

Отже, як ми можемо бачити, вже на першому рівні дослідження наявні підмінності. В українському перекладі присутня велика різниця між кількістю трансформацій, коли у російському відрив не такий великий. Також, у російському перекладі наявні випадки, коли одночасно частосовувалися 4 трансформації, що є відсутнім в українському. Єдина спільна риса на даному рівні – найменш чисельною групою в обох перекладах є група, в якій було зроблено більше двох трансформацій.

Найчисельнішою трансформацією в українському перекладі, у підгрупі одиниць, у яких була зроблена лише *одна трансформація є вилучення*, воно зустрічалося у **31** випадку, що складає **18.24%**, далі йде *заміна граматичних форм* – **27**, або **15.88%**. *Додавання* – **25**, або **14.71%**, *перестановка* – **21**, або **12.35%**, *заміна типу речення* – **6**, або **3.53%**, *заміна часу* – **2**, або **1.18%**, та *аміна підмету та заміна падежу* зустрічалася по 1 разу кожна, або **0.59%**.

Розглянувши цю саму категорію у російському перекладі, ми бачимо, що вона є менш чисельною, та найбільш використовуваною є трансформація *додавання* – **28**, або **16.47%**. Далі йде трансформація *вилучення* – **15**, або **8.82%**. Третє місце посідає трансформація *заміни граматичних форм* – **11**, **6.47%**. *Перестановка* – **5**, або **2.94%**, *заміна часу* – **3**, або **1.76%**. *Заміна підмета* самостійно зустрічалася лише в **1** випадку, що становить **0.59%**.

Окрім значної різниці у чисельності даної підгрупи в українському та російському перекладах, ми бачимо, що в російському аналізі самостійно не використовуються трансформації заміни типу речення та заміни падежу. Відрізняється також порядок чисельності трансформацій. В українському перекладі найчастіше використовувалася трансформація вилучення, а в російському – додавання. Заміна граматичних форм та перестановка в російському аналізі також є менш частотними. Трансформація заміни часу ж, у російському перекладі зустрічається частіше. Єдина спільна риса у даній підгрупі – частотність використання трансформації заміни підмета.

Наступна підгрупа, найчастотніша у російському перекладі *дві трансформації*. При аналізі українського тексту було прийняте рішення згрупувати їх за патерном: трансформація зміни будови речення + інша трансформація. У результаті ми отримали, що найчисельнішою трансформацією в українському перекладі є *перестановка + зміна*

граматичних форм – 10, або 5.88%. Перестановка + вилучення – 8, або 4.71%. Перестановка + додавання – 5, або 2.94%. Вилучення + додавання, та заміна типу речення + перестановка зустрічалися 4 рази, або 2.35%. Перестановка + заміна часу, та заміна типу речення + додавання – 3, або 1.76% кожна. Заміна типу речення + вилучення, додавання + заміна граматичних форм та вилучення + заміна граматичних форм – 2, або 1.18% кожна. Лише 1 раз, що складає 0,59% зустрічалися комбінації трансформацій: заміна часу + заміна типу речення, перестановка + заміна підмету, заміна падежу + вилучення.

У російському перекладі ситуація знову інша. Тут найчастотніший патерн: додавання + інша трансформація. Найчисельнішими трансформаціями є заміна грам форм + додавання та перестановка + додавання – 14, або 8.24%. Далі, за чисельністю йдуть вилучення + додавання – 9, або 5.29%. Перестановка + вилучення зустрічалася у 7 випадках, або 4.12%. Заміна типу речення + додавання – 5, або 2.94%. Заміна граматичних форм + перестановка та вилучення + заміна граматичних форм – 4, або 2.35% кожна. Заміна типу речення + перестановка та заміна типу речення + заміна граматичних форм – 3, або 1.76%. Заміна часу + перестановка та заміна часу + додавання – 2, або 1.18%. І найменше протягом аналізу зустрічалися комбінації: заміна часу + заміна граматичних форм, заміна підмету + додавання, заміна підмету + вилучення, додавання + заміна типу речення – 1 раз, або 0,59% кожна.

Як ми бачимо з результатів дослідження, кількість комбінацій трансформацій у перекладах відрізняються, так у російському перекладі було зроблено 15 різних комбінацій, а в українському – 13. Кількість ці підгрупи також відрізняються, у російському перекладі вона більш чисельна. Ще одна відмінність полягає у тому, що в українському перекладі усі комбінації можна поділити за умовним патерном: трансформація, що змінює побудову речення, але для російського перекладу він не підходить. У російському аналізі найчастотніша складова комбінацій – додавання, але розкид комбінацій великий, тому важко виокремити якийсь інший патерн.

І остання досліджувана категорія – комплексні трансформації, а саме комбінація з трьох та більше трансформацій. В обох перекладах дана підгрупа є найменш чисельною. І так в українському перекладі лише у 10 випадках, що складає 5,89% було застосовано три трансформації одночасно. В російському перекладі ця частка є більшою, а саме 36 випадків, що становить 19,73 %.

В українському перекладі було знайдено 7 варіантів комбінацій: Додавання + вилучення + заміна типу речення – 1.76%, перестановка + вилучення + додавання – 1.18%, заміна типу речення + перестановка + додавання, заміна типу речення + заміна граматичних форм + вилучення, перестановка + заміна граматичних форм + заміна типу речення, додавання + вилучення + заміна граматичних форм, вилучення + перестановка + заміна граматичних форм – 0,59% кожна.

В російському перекладі ця підгрупа є більш чисельною, й включає в себе 13 різних комбінацій трансформацій: перестановка + вилучення + додавання та перестановка + додавання + заміна граматичних форм – 3.53%. Заміна граматичних форм + заміна типу речення + додавання, перестановка + вилучення + заміна граматичних форм та перестановка + зміна типу речення + вилучення – 2.35%. Вилучення + додавання + заміна граматичних форм – 1.76%. Заміна граматичних форм + заміна типу речення + перестановка та перестановка + заміна граматичних форм + зміна типу речення + додавання – 1.18%. Заміна підмета + перестановка + додавання, заміна типу речення + заміна часу + додавання, заміна типу речення + заміна граматичних форм + вилучення, перестановка + заміна часу + додавання, перестановка + вилучення + заміна типу речення + заміна часу – 0,59% кожна.

Отже, при перекладі на російську мову, перекладач більше використовував комплексні трансформації, ніж самостійні. І найчисельнішою трансформацією виявилось додавання, перекладач надав оригіналу розгортаність та широту російської мови, навіть якщо від цього трохи стерлася початкова атмосфера, задана автором. В українському ж перекладі перевага була надана збереженню стиля автора, та в основному трансформації використовувалися самостійно, для передачі явищ, не характерних українській мові. Комплексні трансформації застосовувалися переважно у випадках, коли окрім передачі явища, не притаманного українській мові, виникала необхідність у зміні будови речення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). М. : Международные отношения, 1975. 240 с.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця. 2004. 560 с.
3. Мамрак А.В. Вступ до теорії перекладу. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 304 с
4. Сдобников В.В., Петрова О.В., Теория перевода: [учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков] – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 448 с
5. Пиввуева Ю.В., Двойнина Е.В. Пособие по теории перевода (на английском материале) / – Москва : Филоматис, 2004. 304 с.
6. Шемуда М. Г. Граматичні трансформації при перекладі англійського художнього роману Дж. Селінджера «Над прірвою у житті» на українську мову. URL : <https://bit.ly/3e5zPY9> (дата звернення: 10.07.2020).
7. King S. Carrie.Pocket., 1999. P. 129.
8. Кінг С. Керрі : роман : пер. с англ. / Стивен Кинг ; пер. Віталій Ракулєнко ; відп. за вип. О. В. Приходченко. 2-ге вид. Харків : Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2020. 220 | 1 | с.

9. Кинг С. Стивен Кинг: роман : пер. с англ. / Стивен Кинг; перевод А. Корженевского. – М.: АСТ-ЛТД, АСТ, 1997. – 226 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
<i>студ. Андреев Д., доц. Яровенко Л.С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ІНФІНІТИВА І ІНФІНІТИВНИХ ЗВОРОТІВ У ПЕРЕКЛАДІ.....	4
<i>студ. Беляєва Є., д.ф.н., проф. Матузкова О.П.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВІТАНЬ І ПРОЦАНЬ В ОРИГІНАЛІ ТА ПЕРЕКЛАДІ... 12	12
<i>студ. Даценко М., доц. Єрмоменко С.В.</i> КОМПРЕСІЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ.....	20
<i>студ. Драгой Д., доц. Гринько О.С.</i> ПЕРЕКЛАД ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ З ЕЛЕМЕНТАМИ LAW, CASE, ACT (НА МАТЕРІАЛІ АНГІЛЮ-УКРАЇНСЬКИХ ЮРИДИЧНИХ СЛОВНИКІВ).....	27
<i>студ. Кім Д., доц. Болдирєва А.Є.</i> ПЕРЕКЛАД ОКАЗІОНАЛІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОГО ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ).....	33
<i>студ. Сидорчук А., доц. Болдирєва А.Є.</i> ПЕРЕКЛАД ОБРАЗНИХ ПОРІВНЯНЬ У РОМАНІ ГЕЛЕН ФІЛДІНГ «ЩОДЕННИК БРІДЖИТ ДЖОНС» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ТА ВТІЛЕННЯ ПОРІВНЯНЬ В ЕКРАНІЗАЦІЇ РОМАНУ.....	40
<i>студ. Снятовська А., доц. Гринько О.С.</i> ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ МУЗИКОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	47
<i>студ. Шкільнюк О., доц. Расєвська І.В.</i> ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ.....	53